

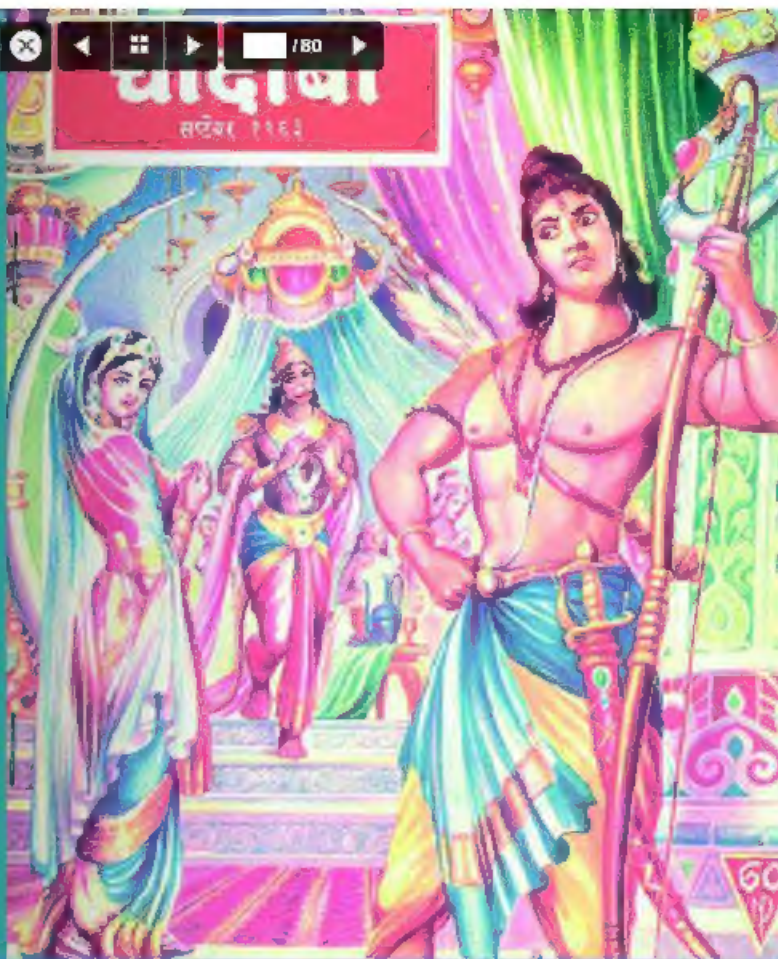

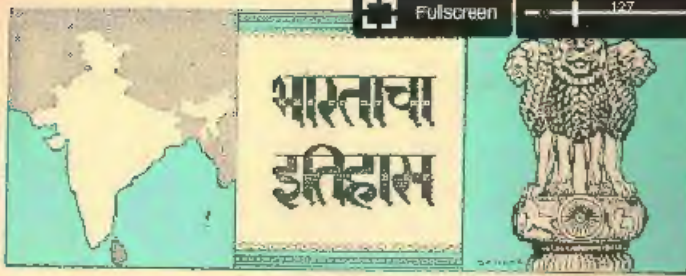
Fullscreen

127

/ 80

अलाउद्दीनने मंगोल जातीच्या स्वाभ्यांना फक्त थोपविलेच नाही तर त्यांना काय-मना आला वसावा यासाठी हिन्दुस्तानाच्या पश्चिमेकरी सीमा मोताच्या संरक्षणाची उत्तम व्यवस्थापण केली. त्या मार्गाने मंगोल हिन्दुस्तानात अवेश करीत त्या मार्गावरील सर्व किल्ल्यांची त्याचे डगडुडी केली व फिल्लेक नवीन किल्ले बांधले. याजी मलिक (म्यासुद्दीन तुघलक) याका सरहद्दीच्या रक्षणासाठी मुख्य अधिकारी नेमले. त्याने मंगोल जातीला पंचवीस वर्षे एक पात्रल देलील पुढे टाकू दिले नाही.

विल्लीनवळ ज्या मंगोल कोकांनी वसाहती केल्या होत्या. त्यांनी बंड केले. पण त्यांना त्यांत बरा तिमळाले नाही. मुस्तानाने त्यांच्यापैकी कित्येकांना उच्च अधिकाराच्या पदावरून काढून टाकले.

मुस्तानाच्या वसावा कर केन्त्यावे कळवया-वर तर २० ते ३० हजार मंगोल मुसल-मानांची मुस्तानाने कसळ करविली.

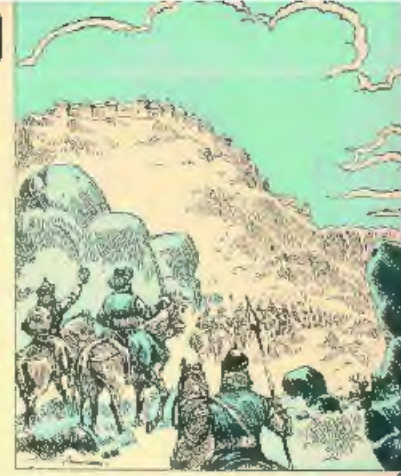
अलाउद्दीन गादीवर असता त्याच्या राज्याचा इतका विस्तार झाला की ते एक साम्राज्य झाले. हे साम्राज्य पन्नास वर्षे चालू होते.

अलाउद्दीनाचा भाऊ उलखसान आणि वजीर नुसरतखान दोघांनी एका मोठ्या सैन्याबिशी स. १२९७ मध्ये गुजराथवर स्वारी केली. त्यापूर्वी देखील मुसलमानांनी गुजराथवर स्वाभ्या करून घट केली होती. परंतु तेथे राज्य स्थापन करण्याचा विचार त्यांच्या मनांत आला नव्हता. या खेपेस गुजराथ मुसलमानांनी काबीज केला. तेथला राजा कर्णदेव द्वितीय हा राजकन्या देवला हिला बरोबर घेऊन पळून गेला. राणी

कमलादेवी ही अत्यंत रूपवती होती. ती शत्रूच्या हाती कैद झाली व ती अलाउद्दीनाची प्रिय वेशम झाली.

त्यांनी मुसलमान वर्म स्वीकारला होता असे काही मुसलमान रणधमोर येथील राजा हसीरदेव याच्याकडे आश्रय मागण्यास गेले. अलाउद्दीनाला याचा अत्यंत राग आला. १२९९ मध्ये त्याने आपला भाऊ व वजीर दोघांना त्यांचे पारिपत्य करण्यास पाठविले. पण या युद्धात अलाउद्दीनाच्या सैन्याचा पराभव झाला व त्याचा वजीर युद्धान मारला गेला. तेव्हा स्वतः मुस्तानाने स्वारी केली व १४०१ च्या जुलै महिन्यात रणधमोरचे राज्य जिंकले. पण हा जय एक वर्ष भर चिंत्याला वेढा दिल्यानंतर मोठ्या कष्टाने मिळाला. हसीरचा मंत्री रणमल याने विश्वासघात केला व शत्रूला सामील झाला. पण अलाउद्दीनाने त्याच्यावर विश्वास न करून त्याला बक्षिस देण्यादेवची त्याचा वध करविला. हसीर व त्याच्या आश्रयाला आलेल्या मुसलमानांचा पण त्याने वध करविला. अंतःपुरातील क्रिया संपी गेल्या.

अलाउद्दीनाने मेवाडवर जी स्वारी केली होती ती प्रसिद्धच आहे. जसे सांगतात

की या स्वारीचे मुख्य कारण चित्तोडची राणी पद्मिनी हिचे सौंदर्य होते. पद्मिनीचा पति राणा रत्नसिंह अलाउद्दीनाच्या हाती कैद झाला. मुस्तानाच्या खास तैयत त्याला घेऊन जात असता रजपुतांनी त्याला सोडविले व आपल्या राज्याचे रक्षण केले. चित्तोडच्या किल्लाच्या फाटकावर गेरा व बाटूक हे दोघे शूर भाऊ शत्रूला तोंड देण्यासाठी सैन्य उभे होते. त्यांनी मुसलमान सैन्याला थोपवून घेतले. चित्तोडच्या किल्लाचे रक्षण होणे अशक्य आहे हे होती ती प्रसिद्धच आहे. जसे सांगतात

Fullscreen

127

14 / 80

स्त्रियांनी जोहार करून आपल्या पातितल्यांचे रक्षण केले. अष्टाद्विनाचे २६ ऑगस्ट १३०३ रोजी चितोड किंवा जिकहा व आपला मुलगा सिंगानान शहा त्यांना अविपत्ति देणें. त्याच्या नांवावरून त्या छद्मराज्याचे नांव सिंगानाद असे पडलें.

स. १३०५ च्या शेवटीं मालवा देखील मुहतामाचें काबीज केला. उज्जैन, मेह, पार व नंदेरी राज्ये देखील हळूहळू मुसलमानांच्या हातीं आलीं. आतां सर्व उत्तर हिंदुस्तानावर १३०५ पर्यंत स्थिरांनी साम्राज्य कायम झालें.

अष्टाद्विनाची हद्द त्यानंतर दक्षिण हिंदुस्तानाकडे बळकी. दक्षिणेंत त्या वेळां नार मुख्य राज्यें होती व नारच मुख्य राजे होते. एक देशसिरीचें राज्य. तेथील रामदेव-राज याच हा एक धर्मवीर व पराक्रमी

राजा होता. दुसरा प्रसिद्ध राजा म्हणजे कवचतीय वंशी प्रतापरुद्र. त्याचें राज्य तेल्हंगांत वरंगळ येथें होतें. तिसरा राजा होयस्क वीरबल्लाल तृतीय. त्याची राजधानी हजेरीड येथें होती व त्याचें राज्य हल्लीच्या म्हैसूर प्रदेशांत पसरले होतें. चवथा राजा मारवर्मा कुलसेखर हा पांजव राजा होता. सदुरा, रागनाद व तिनेवेली प्रदेश त्याच्या राज्यांत होते. याशिवाय आणखी अनेक लहान मोठे राज्ये पण होती. नेल्हूर येथें नेल्हुर चोल वंशी प्रतापरुद्र तृतीय याचें राज्य होतें. योरिसांत कलिंग गंगराज मानदेव राज्य करीत असे. नेल्हूर येथें वंकिदेव अष्टाद्विनाची राज्यांत होती. परंतु बौद्धांत आपला परम्पर बंद होतें. अष्टाद्विनाच्या साम्राज्यविस्तारास हेच मुख्य कारण पुरे होतें.

विलक्षण औषध

एक राजा होता. त्याला कोणत्याही प्रकारची काळजी नव्हती. त्याचे मंत्री राज्यकार्येकडल होते व म्हणून राज्यांत सर्वत्र शांतता नांदत असे. प्रजा सुखी होती व अन्नाचा सुकाळ होता. राजाचें काम काय तें साणें पिणें व मौज करणें घडलेंच होतें. वर्षानुवर्षे सुखांत व विलासांत शालविल्यावर राजाचें शरीर सुटूं लागलें. पोटात पाडक्यासारखें मोठें झालें आणि उठून उभे राहणें किंवा दोन पावले टाकणें देखील राजाला जड वाई लागलें.

पण स्वतःची ही स्थिति पाहून राजाका कर वाईट वाटलें. कोणाकडे हो झटपट काम करवोना किंवा कांयना पाही तेव्हां त्याला स्वाभाविक मत्सर वाटे. आपला लठ्ठपणा कसा कमी होणार हें त्याला पडलें.

त्यानें आपल्या मंत्र्यांना बोलावून त्यांचा सल्ला घेतला. म्हणाला—“राज्याची ह्जार कामें सोडून तुम्ही प्रथम याचा विचार करा. माझा लठ्ठपणा कमी झाला पाहिजे.”

मंत्र्यांनीं वैद्यांचा सल्ला घेतला. त्यांनीं औषधें दिलें. राजा औषधें घेई. पण पळपाण्याची काळजी घेत मसे. म्हणून शरीर सुटायचें कमी होण्याऐवजीं जाम्बच वाढूं लागलें. हा असाध्य रोग आहे असा विचार करून वैद्यांनीं तो नाव सोडून दिला. लठ्ठपणा जितका वाढत जाई तितका तो कमी करण्यासाठीं राजाच्या मनोत चिंता वाहू लागली. शेवटीं राजानें आपल्या मंत्र्यांना सांगितलें कीं जो कोणी माझा लठ्ठपणा कमी करून लठ्ठपणा कसा कमी होणार हें त्याला पडलें.

त्यासवीळ त्याला मीं आपलें अर्थें राज्य

Fullscreen

127

X

◀

⌵

▶

16 / 80

▶

घोषणा केल्यावर देखावे कोणी वैद्य हकीम पुढे येत नाही असे पाहून राजा हताश झाला. पण सुदैवाने एक साधु आला आणि म्हणाला—“मी राजाच्या आजाराचे निदान करून औषध घ्यायला तयार आहे.”

“आपण कोणते औषध पाणी करणार ?” मंत्र्यांनी विचारले.

“मी जे औषध पाणी करणार आहे ते राजाची जन्मकुंडली पाहून त्याप्रमाणे सुसह्यतयार काढणार आहे. तेव्हाच मी काय औषध पाणी करणार ते मींगेत. तेव्हा प्रथम राजाची जन्मकुंडली मला दाखवावी.” साधु म्हणाला.

साधुला तयार आहे. राज्यांत अशी घोषणा काढावी.

मंत्र्यांनी आपसांत तड्डा करून घोषणा काढली. पण थोडी निराळ्या तऱ्हेने. त्यांनी असे जाहीर केले की जो कोणी महाराजांचा लढपणा करी कलमघासाची औषध पाणी करून त्यात फस मिळवील त्याला असे राज्य दिले जाईल. पण जर का कोणी त्या प्रयत्नांत अयशस्वी झाला तर त्याला फाशी देण्यात येईल. ही घोषणा ऐकून एकदा वैद्य किंवा मांत्रिक ती जबाबदारी घ्यायला धाडला नाही.

मंत्र्यांनी राजाची जन्मकुंडली आपण दिव्ही. साधूने ती पाहून विचारले—“पुर्वी कधी कोणाला दाखविली नाही तसे वाटते !”

“तो वास्तविक होती !” प्रचार म्हणाला.

“तरी देखील राजाचा दीस दिवसांच्या आत मरण येणार आहे ही गोष्ट कोणी सांगितली नाही !” आश्चर्य कर्ता साधूने विचारले.

मंत्र्यांना ज्योतिष्यांना बोलावून पुन्हा करून पाहिला परी साधूच्या बोलण्यावर जन्मकुंडली दाखविली तेव्हा त्यात राजाचा दीर्घायु असल्याचे त्यांनी सांगितले. म्हणून मंत्र्यांनी रागाने साधूला तुरुंगात बंद करून ठेवले.

परंतु राजाच्या मनाला मात्र चटका लागला. लवकर मरण येणार ! त्या काळजीने राजा खेगळू लागला. त्याला अजून जिविताचे

विश्वास करून घेणे सोपे. ज्योतिष्यांनी जन्मकुंडली पाहून साधूचे म्हणणे सोपे असल्याचे समजून सिद्ध केले असता त्याच्या बोलण्यावर विश्वास करून शेवटी त्याचे कोळोच खरे करण्याचा प्रयत्न आहे की काय अशी आश्चर्या मीति वाटत आहे.

राजा खेगळू लागला. त्याला अजून जिविताचे काळजीने राजा खेगळू लागला. त्याला अजून जिविताचे काळजीने राजा खेगळू लागला. त्याला अजून जिविताचे काळजीने राजा खेगळू लागला.

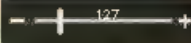
पण राजाने त्याच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष केले. शेवटी राजाने अंधश्रद्धा धरले आणि कोणाही बोलणे सुद्धा सोडून दिले. थोडा दिवस झाले. एकदिवसाचा दिवस प्रकार राजाची समजूत बोलण्याचा प्रयत्न उजाडला. तरी मरण न आलेले पाहून

जांजोबा

Fullscreen

127

18 / 80

स्वतः राजालाच आश्चर्य वाटले. तरी एक दिवस त्याने वाट पाहिली. बाविसाव्या दिवशी तो स्वतःच अंधकुणावरून उठला आणि बंध्यांला बोलावून त्याने साधूला हजार करण्यास सांगितले.

शिपाई साधूला वेळून आला. त्याला पाहताच राजा रागाने म्हणाला—“तू स्वतः राजालाच असे फसवू लागलास तर गरीब प्रजेला किती फसवीत असशील ?”

साधु स्मित करून म्हणाला—“महाराज ! तुमची तळथेत सुधारल्याचिह्न मला बक्षीस देणार की शिक्षा याचा तुम्हीच विचार करा.”

“तू बीस दिवसांच्या आत मरणार असे कोर्टे ज्योतिषी सांगितले होतेस !” राजा प्रश्नार्थी म्हणाला.

“म्हणूनच तर त्या काळजीने तुम्ही अन्नपाणी कमी केले ! त्या काळजीतच

तुमचा लडपणा फली झाला. नी ही दुकिक करून तुमचा इलाज केला. त्याचा महाराजांचा फायदाच झाला. आता मला शिक्षा देणार की बक्षीस ते महाराजांनीच ठरवावे.”

तेव्हा कोर्टे राजाच्या बंध्यांच्या हाक्यांत प्रकाश पडला. ज्योतिषी पण खूप झाले. त्यांचे म्हणणे खरे ठरले होते. परंतु बंध्यांच्या माना खाशी झाल्या. बाजाराचे औषध त्यांना माहीत होते. पण विलक्षण बाजाराला विलक्षणच चिकित्सा लागते हे त्यांना कोर्टे ठाऊक होते ? जसो.

या विलक्षण चिकित्सेमुळे राजाचा बाजार बरा झाला होता जरा त्याने क्वचन दिल्हाप्रमाणे आपले असे राज्य साधूला वेळून दाखले. साधूने त्याचा सामान्य फरकाने काढा राजाकडेच त्रिते. राजाने आनंदाने ते स्वीकारले.

भयानक दरी

[१७]

[संकटाच्या घाटांचे लोक लवू नयेरेंवढा हातून निघून गेले. त्याच वेळीं शानकणांच्या अनुयायांनीं लवू व त्याच्या बाबुबायांना फिरले. पण जयमळने शानकणां व माजारे बाबां मधीं पडवून बाणण्यासाठीं बाहुबांने प्रयत्न करणांवे ठरविले. बाबांनीं मान्य केव्हावर त्यानें बाजारेच्या अजुनच्याला बाजारेला पोसाडूर लागल्यात पाठविले—कुठें पाया.]

माजारेबा अनुयायी अर्बी झटच त्राळत तुम्हांला घेरले होते ना ! मग पुढे काय गेला असेल, त्याला त्याचा सरदार झाले ?”

आट दहा अनुचरांसह येतांना भेटला. बाजारेच्या अनुयायांनीं शानकणांघोरावर सर्वे झाडींतून रुपत छपतच येत होते. जयमळ दौरेथे ने घोरुणें झाले ते सर्वे माजारेने आपल्या अनुयायाला पाहतांच सांगितले व म्हणाला—“शानकणांमि त्याच्या विचारले “कां हे ? कां पळतो आहेस ! पूर्वजांची ती दगडी गदा मागितली आहे. कोर्टे निवाकास ! तुम्ही पंढराच्या ही निळाकी तर तो आपल्याशीं कै सोडून हातून सुटल्यावर शानकणांच्या अनुयायांनी मैत्री करावला तपार आहे. जयमळनें हे

सांगण्यासाठी व ती गदा येऊन शेव्यासाठीच मला इकडे पाठविले आहे."

दमडी गदेचे नांव मुक्तान गजार्ज दणकळा व मृदूद होऊन आपल्या अनुयायांकडे वहात म्हणाला—"मी महिलांनैव मुद्दाला बजावले होते. पण एकाची तरी अकल ठिकाणावर असेल तर ना? आतां ती गदा काढे आहे हे मी कोणत्या तोंडात जाऊन सांगू?"

"त्या धानकर्णीलाच सांगा सरदत आपल्या पूर्वजांची गदा घेऊन आणला, आतां त्या सर्व गोष्टी बोलत वसरवाच काय फायदा म्हणा! जयमल, खडू व तो

आहे! त्या गदेसाठी एकाचा बळी गेला आहे तेव्हा पुरे आहे आम्हांला." मार्जारच्या अनुयायांपैकी एक जण म्हणाला.

आतां मात्र मार्जारला मनस्वी राग आला. आपल्या हातांतला साला दोनदां जमिनीवर आपटीत म्हणाला—"तो बलवान होता. कवूळ, तरी आग ओकण्याच्या त्या सिंहासमोर जाण्याची हिंमत का केेली राने! गदा गेली आणि स्वतःचा जीव पण घालून बसला की नाही?"

भोवा यांनून पुढे म्हणाला—"झाले ते झाले, सर्व धानकर्णीला जाऊन सांगू या म्हणजे झाले."

"आपण फक्त दहाच जण आहो आणि शत्रूच्या गुहेत कसा प्रवेश करावयाचा? ते शकडे आहेत. त्यांनीं अचानक छापा मारलाच तर आपल्या विषव्या दडवून नाही का टाकणार ते?" एकांनीं शंका केली.

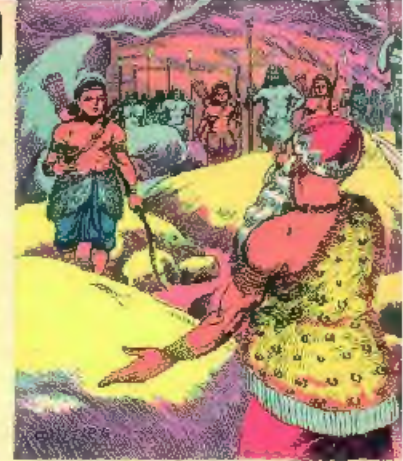
"तुमचे सर्वांचे शौर्य काय ते हेच का? इतके बितरे जाहां तर ती गदा चोळून आणावला कोणी सांगितले होते तुम्हांला? आतां त्या सर्व गोष्टी बोलत वसरवाच काय फायदा म्हणा! जयमल, खडू व तो

रानटी गोमांग आपल्या अनुयायांनाच उपयोग करून आपले रक्षण करू शकतील. त्यांच्या हातांतली ही नवीन शस्त्रे आपल्याला माहीत नाहीत व त्यांना पण माहीत नाहीत." मार्जार म्हणाला.

मार्जार आपल्या अनुचरांसह लवू व त्यांच्या अनुयायांना जाऊन भेटला. त्या वेळी धानकर्णी कुद दरीने पहात होता की मार्जारच्या हातांत किंवा त्याच्या अनुचरांच्या हातांत ती गदा आहे की नाही. नसलेली पाहून तो जयमलला म्हणाला—"पाहिलेस? कोठे आणली आहे त्यांनीं गदा? आतां त्यांच्याशी मैत्री कसली?"

जयमलनें मार्जारच्या गवळ जाऊन विचारले—"मार्जार! मी तुझ्या अनुयायाला हेच तर सांगून पाठविले होते की ती गदा घेऊन ये! मग तू का नाही आणलीस ती? धानकर्णीशीं असेच कायमचे बैर ठेवण्याचे तू ठरविले आहेस की काय?"

"मला कोणाशीं बैर ठेवण्याची हच्छा नाही. माझे कोणाशीं या रानांत बैर पण नाही. धानकर्णीनें माझ्याशीं शत्रुता करण्याचे ठरविल्यावर मी तरी काय करू? मी तत्काल

दहा गदा आणून द्यायला तयार आहे. माझ्या अनुचरांनीं ती चोरली होती हे खरे आहे, मी फवळ करतो. पण त्यांनीं ते माझ्या सल्ल्यानें केले नाही. मला विचारल्या शिवाय त्यांनीं तो मूर्खपणा केला." मार्जार म्हणाला.

"मला आमच्या पूर्वजांची गदा पाहिजे. त्याचे महत्व तुला काय कळणार? तू हजार नफेकी गदा दिल्यास तरी रया मला नकोत." धानकर्णी संतापून म्हणाला.

"ती मंत्रबलेली गदा आहे असे समजूनच माझा एका अनुचरानें ती नेली होती

मनावा काढल्या आता ओकणाच्या बांधाळा ठार करण्यासाठी. पण स्वतःचा बीज मनाचून बसला." मार्जार म्हणाला.

"वरं ते सर्वे राहू दे! प्रथम ती गदा कोठे आहे सांग आम्हांकां!" समसलने विचारले.

"तो गदा वेळस त्या सिंहाच्या गुहेत शिरला तो फक्त कोठे आला! आतां ही गदा कोठे आहे, व तो जिवंत आहे की मेलून आहे मी आतां काय सांगूं!" मार्जार म्हणाला.

"खोटे! सर्व खोटे! माझ नाहीं या लबाडांच्या बोलण्याचा विश्वास!" श्वानकर्णी म्हणाला.

जयमल मार्जाराकडे जरा बघून बाजूला बोलतून येऊन गेला आणि त्याला विचारले-
"काय ते खरे खोस!"

मार्जार शपथ घेऊन म्हणाला-"तो चोरी कारणारा आमच्या जातीचा होता. पण त्या चोरीविषयी मला बिल्कूल माहिती नव्हती. कोणाच्या तरी सांगण्यावरून त्याने ही चूक केली."

श्वानकर्णी जवळ येऊन जयमल म्हणाला-
"श्वानकर्णी! मार्जारच्या बोलण्यावर मला वाटते की तू विश्वास करवा. तो म्हणाला ते खरे आहे. तुला तीन गदा पाविले असोत तर ही आणून देण्याची जबाबदारी आम्ही घेतो. तुम्ही दोघे नेर सोडून परस्परांशी मैत्रीने रहा."

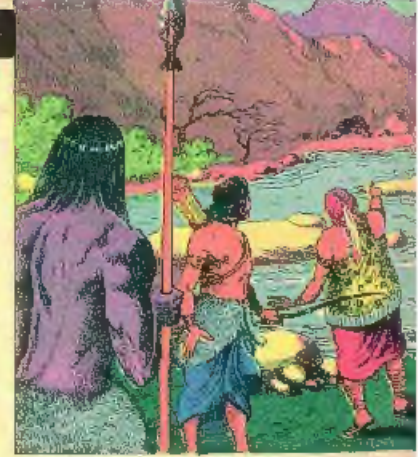
"मार्जारच्या बोलण्यावर विश्वास कर-
ण्याचा वर्ष जास्त ती गदा सिंहाच्या गुहेत राहिली. त्या सिंहाने गदा घेऊन जाणाऱ्याला लाऊन टाकले असेल, पण तो गदासुद्धां लाऊन टाकील असे नाहीं वाटत मला. पण त्या सिंहाच्या गुहेत शिरून गदा कधी बाहेर आणायची?" श्वानकर्णीने चकित होऊन जयमलला विचारले.

बांदोरा

"अजून तुला आमच्या जातीची खरी कल्पना जालेली दिसत नाही. चला, दाखवा आम्हांकां ती गदा!" असे म्हणत जयमल निघाला. लवू व गोमांग पण त्याच्या पाठोपाठ निघाले. मार्जार व श्वानकर्णी आपल्या अनुचारांवरून त्यांच्या पाठोपाठ निघाले. सर्व एका तऱोवरच्या-
काठीं येऊन पोचले. त्या तऱोवराला लागूनच एक डोंगर होता. त्या डोंगरात मुक्कळ मुहा होत. एक ओढा सरो-
वरासमून मिळून डोंगराला पल्ल्या देऊन जात असलेला जयमलने लवूला दाखवला.

"ती पहा मुहा! तीन त्या सिंहाची मुहा आहे. त्या गुहेत गेल्यावर जिवंत फक्त येण्याचे नांव वर्फे काढायला." मार्जारने मुहा दाखवत म्हटले. श्वानकर्णीने जयमल-
कडे पाहून मार्जारने जे म्हटले ते खरे आहे अशा अर्थाने जयमलकडे पाहिले.

जयमल, लवू व गोमांग तिघे जरा एका बाजूला गेले आणि त्या सिंहाला ठार करायचे की नाही, अंत शिरायचे की नाही गोष्टीवर विचार केला. "आतां मगार केणें दहापणणाचें नाही. पण

त्या बाग ओकणाच्या सिंहाला या बागाने कसे मारावयाचे?

"आतां स्वतःचा प्राण रक्षायून बसवें लागलें तरी हरकत नाही. पण माघार घ्यायला मी तयार नाही" जयमल म्हणाला.

"माझे देखीत तेंच मत आहे." लवूने दुजोरा दिला.

"किती मोठे व शक्तिशाली साधक असले तरी त्याला धार करण्यास माझ्याकडे जालिम विष आहे. त्या विषांत बुडवून बाण सारल्या तर तो सिंहा आपल्या केसाला देखील धक्का पोचवू शकणार नाही. पण

जर का नेम चुकला तर मात्र काय होईल हे काही सांगता येत नाही.” गोमारा म्हणाला.

“आपण सर्वांनी सावध राहाणे पाहिजे एवढे खरे.” जयमल म्हणाला.

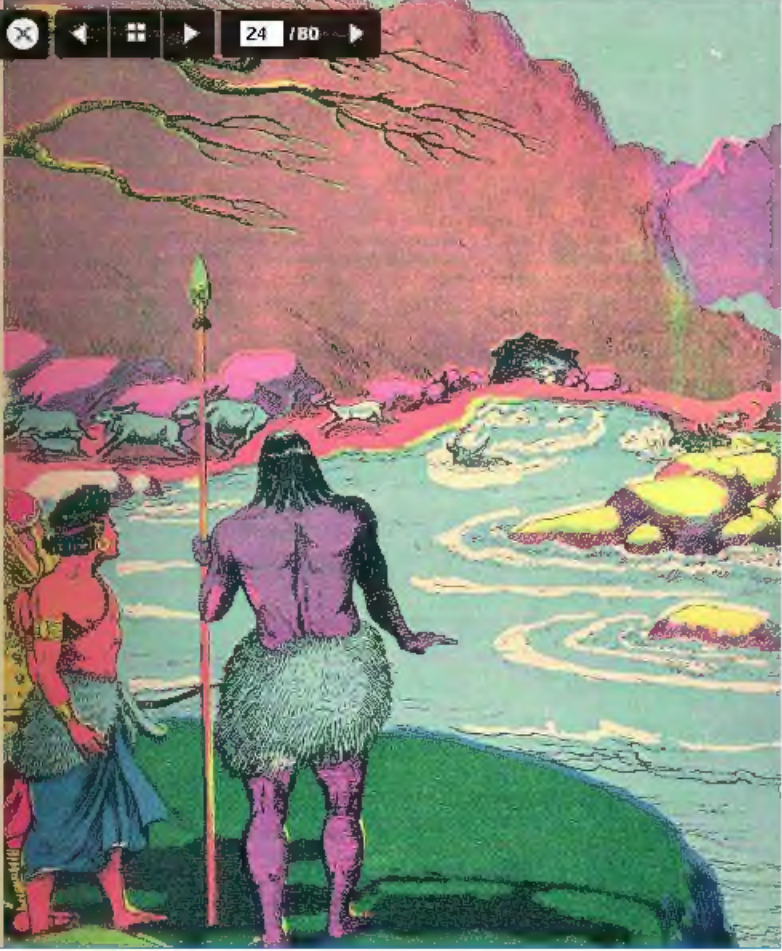
सिंह मुद्देंत आहे की नाही हे ज्योत्से म्हणून गोमाराच्या सातण्यावरून प्रथम बकल्या, रेडे व म्हशींना त्या बाजूला पाठविण्याचे ठरले.” त्यांचा पाहून सिंह त्यांचा सायला त्यांच्यावर झडप तरी मारील किंवा त्यांचा वास जाल्याबरोबर जनावरं तरी परत फिरतील.

जयमलने धानकर्णीला ते सुचवले. त्या प्रमाणे त्याने आपल्या अनुवरांचा भाड बंदी बकल्या व रेडे आणानघास पाठविले. सर्वांनी मिळून गुरांबकल्यांना एका दोरीला बांधून त्या गुहेच्या बाजूला हाकले. सर्व जनावरं पाण्यांत विसून पोहोत त्या डोंगराकडे निघाली. पण ज्योत्से वाटेतच बांधून विजय ओरडत परतली.

“सिंह गुहेत आहे ज्ञात आतां शका उरली नाही. पण सिंह जनावरांना खावला बाहेर कसा काय आला नाही?” मार्जार चकित होऊन म्हणाला.

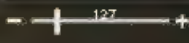
ते ऐकून धानकर्णी जोराने हसला व म्हणाला—“तुझ्या त्या अनुयाय्याने सिंहाला प्राणसाच्या मांसाची बस कशी असते हे कळवून दिव्यावर तो जनावरांचे मांस का बरे खाईल? मी म्हणतो ते खरे आहे की नाही याची खात्री पटवून घ्यायची असेल तर आपल्यापैकी एकाला पाठवून संमत पहा. सिंहाचे बाहेर उडी मारली नाही तर मी नांव बदलून देईन.”

धानकर्णीला रागाने उत्तर देण्यासाठी मार्जार काही बोलणार तेवळ्यांत जयमल

Fullscreen

127

26 / 80

मध्मेच म्हणाला “आतां तुम्ही परस्परांतले भांडण थोड्या वेळ दिसरा. त्या सिंहाला डार करून ती नंत्रवलेली गदा आपण्याची जबाबदारी आम्ही घेतां आपल्यावर एक होडके घा आम्हांला.”

श्वानकर्णीच्या आज्ञेने त्याच्या अनुयायांनी झाडाच्या फांधा तोडून त्या एकाका एक ओढून जुनुची होडके तयार केले व जयमल वगैरे त्यावर जाऊन बसले. इकडे गोमंगने तिघांचे वाण दिशांत बुडवून तयार ठेवले होते. निवण्यापूर्वी जयमल मात्रादिका व श्वानकर्णीला म्हणाला “आतां तुम्ही येथे वाट पहात बसा किंवा परत जा. आम्ही एका तासाचे सी गदा घेऊन परत येतो पहा!” दोघांनी काडीच उत्तर दिले नाही. दोघांच्या अमाळ सिंहाच्या भीतीने दवरून

घाम सुटला होता. त्यांना वाटले की आतां हे काय परत येणार? त्यांच्या मनांतला विचार ओळखूनच कां काय जयमल म्हणाला— “एका तासाची काय गरज! आम्ही पंधराच मिनिटांत परत येतो पहा. तुम्ही येथेच आंबां गदा श्वानकर्णीला व सिंहाचे कातडे माजविला देऊ!”

होडके सिंहाले व वाघाच्या मुहेजवळ जाऊन पोसले. “आंत काहल ऐकू मेन आहे मला.” गोमंग म्हणाला.

“कांका कदाका? आपण घन्यस आंत जाऊन पाहू थाच सुळीं!” लखू म्हणाला. होडके कांठाळा लागतांच लखूने खाली उडी मारली.

तिघे मुहेजवळ गेले. तिघांनी आंत वांकून पाहिले. [पुढील गोष्ट पुढील अर्की]

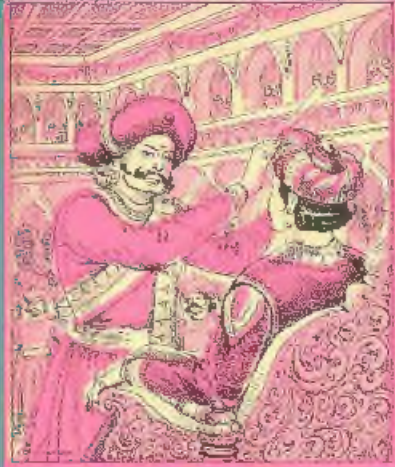
मंत्र्याचें चातुर्य

विक्रमाकर्ने एक सोडला नाही. तो झाडा-अच्छ गेला व प्रेत खाद्यावर काढून घेऊन नेहमीप्रमाणे पुन्हा स्मशानाच्या दिशेने जाऊ लागला. तेव्हां प्रेतांत बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला “राजा, हे मला माहीत नाही की तुझ्यासारख्या राजाला देखील कधी क्षण परीक्षेत उर्तीस होण्याचा प्रसंग आला होता की नाही, जो मनुष्य आवडत नसेल किंवा नकोला वाटत असेल त्याला नोकरीवरून वगैरे करप्यासाठी त्याची कठीण परीक्षा घेतली जाते. सुबुद्ध नांवाच्या संव्याका तथा परीक्षेत उचीर्ण व्हावे लागले होते. त्याची गोष्ट भी सांगता. ऐक. वेताळ मोष्ट लागू लागला.

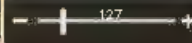
एकदां दक्षिणेकडे रत्नगडच्या भागावर सत्यशित नांवाचा राजा राज्य करीत असे. तो एक धर्मशायण व प्रजावत्सल राजा

वेताळाच्या गोष्टी

M-

Fullscreen

127

त्यांनी मंत्र्यांचा सूड घ्यायचे मनाशी ठरवून ठेवले होते.

ही वेळ एण ब्रबलच साली, सत्यवित महाराजांना शस्त्रेक्य येले लागले तसतशी आपल्या प्रकृत्या एका सुलाचे वर्तन पाहून, त्यांची काळजी वाढू लागली. येथीच आज्ञा घातला नाडी तर मुळगा. भैरावाडेर जाईल असा विचार करून महाराजांनी मंत्र्याला जास्त अधिकार दिले. त्यानंतर काही दिवसांनी महाराज मरण पावले.

वडील वारले तरी मंत्रीच अधिकार गाजवीत आहे हे पाहून युवराजांना जास्त राग आला. मग महाराजांनी मंत्र्याला किती अधिकार देऊन ठेवले होते हे सर्व दूरबाऱ्यांना माहीत होते. तरी राज्याभिषेक होईपर्यंत त्याने वाट पाहण्याचे पनाल ठरविले.

महाराजांचे आदर वगैरे आठोपल्यावर युवराजांचा राज्याभिषेक झाला. त्यानंतर मृत्युंजयने खास वरनाम भविता व आपल्या मंत्र्याला बोलावून म्हणाला—“बाबांनी तुमच्या बुद्धिमत्तेची वात्सल्यणी करून तुम्हाला जादा अधिकार दिले आहेत. मी देखील ते सर्व अधिकार तुमच्याकडेच

देऊ इच्छितो. परंतु त्यापूर्वी भडज कुतूहल म्हणून तुमच्या बुद्धीची परीक्षा घेणार आहे. तुम्ही परिक्षित उत्तीर्ण झालांत तर मी आपले सर्व अधिकार देखील तुम्हाला देऊन टाकीन.”

एवढे सांगून तो पुढे म्हणाला—“या करंदकाने मी दोन चिट्ठ्या देवल्या आहेत. एकीवर ‘होय’ असे लिहिले आहे व दुसरीवर ‘नाही’ असे लिहिले आहे. ‘होय’ म्हणून लिहिलेली चिट्ठी तुम्ही उचलली तर तुम्ही सरोवरच बुद्धिमान झालांत हे सिद्ध होईल व जर ‘नाही’ म्हणून लिहिलेली चिट्ठी उचलली तर बुद्धिमान नाही हे सिद्ध होईल. त्यावरून हे देखील सिद्ध होईल की तुम्ही वाजपयंत नामच्या बाबांना फतवीत आलांत. एण तर का वरोवर चिट्ठी उचललीत तर मात्र मी कसल कंत्रापनाणे आपले सर्व अधिकार तुम्हाला देईन.”

सर्व दूरवारी ते एकूण स्तब्ध उभे राहिले. मंत्र्याचा पाणउतारा करून त्यांना कामावरून कमी करण्याच्या हेतूने, व मुडाच्या याकनेने नव्या महाराजांनी हा पाट घातला असावा असे प्रत्येकाला बोरले.

मंत्र्याची मुद्रा गंभीर होती. तो काहीच बोलला नाही. करंदकावरचे जांक्या उचलून त्याने ओतली एक चिट्ठी उचलली व पाहून फेकून दिली व हात जोडून महाराजांना म्हणाला—“तुमच्या चिट्ठीत जे काही लिहिले आहे ते चिट्ठी उघडून महाराजांनी स्वतःच वाचून दाखवावे.”

सर्व चकित होऊन मंत्र्याकडे व महाराजांकडे पाहू लागले. मंत्र्याने चिट्ठी पाहून टाकल्याबद्दल महाराजांना राग येईल. एण मंत्र्याने चिट्ठी कां फाडावी? परंतु महाराजांनी चिट्ठी उघडून वाचून दाखविली.

होता. त्याचा मंत्री सुबुद्धि एण आपल्या नांवाप्रमाणे सरोवरच सद्बुद्धि व स्वामि-भक्त होता.

राजाच्या मृत्युंजय नांवाचा प्रकृता एण मुळगा होता. त्याचा स्वभाव भाषाच्या अगदी विरुद्ध होता. वाईट संगतीत पडून त्याच्या वाईट संवयीपण लागल्या होत्या. युवराजांना पोरवयात वाईट संवयी लागल्या तर राज्याचे अहित होईल याचा विचार करून सुबुद्धि त्याला तोंड बळण लावण्याची खटपट करी. एण त्यामुळे मृत्युंजयाच्या मनात मंत्र्यावर राग होता. राजा झाल्यावर

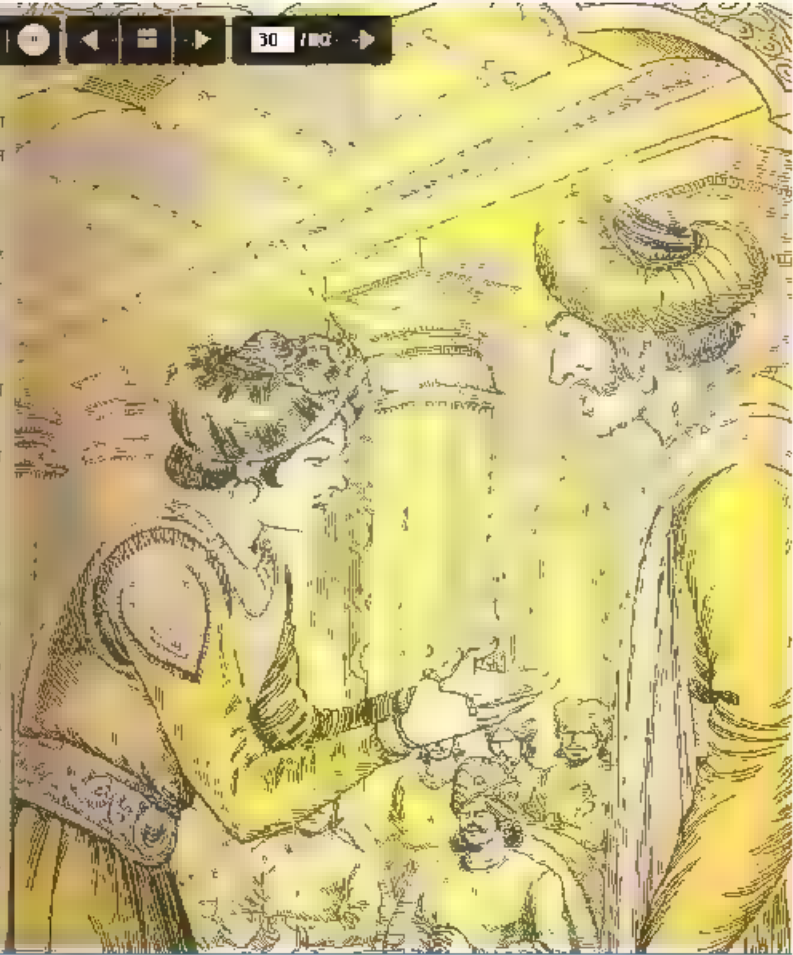

तीकर 'नाही' असें लिहिले जाते. नंतर महाराज म्हणाले "आपले मंत्री परीक्षित उत्तीर्ण झाले आहेत मी वचन दिल्याप्रमाणे त्यांना त्यांच्या मंत्र्यांच्या प्रदावर कायम करित आहे व आपले सर्व अधिकार त्यांच्या हातभर देत आहे."

मंत्र्याच्या बुद्धिमत्तेकडून घरवारी लोकांना सुळीच शंका नव्हती. महाराजांचीं दोन चिह्नां तिल्यावर मंत्र्याची हुदा थोडा-ब्रेक का होईना गंभीर झालेली पाहून दरवारी लोकांना आश्चर्य व भीति वाटली. त्यानंतर मंत्र्याने एक बिट्टी उचळत ती

स्वतः वाचली नाही की महाराजांना वाचायला दिली नाही. ती त्याने फाटून टाकली महाराज याचकल मंत्र्यावर गमन पार व कडाचिंत त्याला सुळावर बसले तील विवा निदान हद्दपार तरी करतील अने प्रत्येकाला वाटले परंतु महाराज तें दंड किंवा शिक्षा तर केलीच ना. उलट मंत्रीपदावर त्याची कायमची नामणूक केली त्यानले खरें रहस्य कोणाकालच कळल नाही.

मर्वांना जतनद झाला तेव्हापर्यंत मुमुक्षूच्या संकष्टाप्रमाणे खुबुखबबबू लागला त्याच्या राज्यांत देशील प्रजा सुखी झाली येथवर गोष्ट सांगून वेताळाने विचारले "एण माझ्या मर्वांत एक दोन शंका आहेत मुमुक्षूसारखा शाहाणा मंत्री त्या मूर्ख राजाक सोडून का नाही गेला ? तरा त्या तत्पर्यंत परीक्षेला त्याने मान्यता का दिली ? आपले मंत्रीपद कायम रहावे म्हणून ? की त्याला प्रवक्ष आत्मविश्वास वाटत होता की या परीक्षेत आपण नकी उत्तीर्ण होऊ न्हणून जाणखी एक शंका आहे. मुमुक्षूचाच मंत्र्यावरील राम कर्मी का झाला मुमुक्षूने त्याच्यावर वडीकरण मंत्र विजय टाकला होता

की काय ? तू या सर्व शंकाओं से समाधान कले नहीं पार त्याचा परिणाम तुला माहीतच आहे, तुझ्या होण्याची शंभर छकले होऊन तुझ्याच पांयावर लोंकू लागलील."

"तथा राजा सुडाच्या भावनेने ही परीक्षा घेत आहे हे मंत्राला माहीत होणे पण बाकरी मोडून निघून गेल्या असतां तर आपल्या जुन्या घन्याला बचनाने पाळून न केल्याचे दुःख त्याच्या मनाला बाटले असते. आपण बरोबर चिडूच उचल असो खोटा आत्मविश्वास पण त्याच्या मनात नसतो. पण आपला पांयाउतारा बघण्यासाठीच तत्क्षण राजाने ही परीक्षा ठेवली आहे. अर्थातच कोन्ही चिड्यावर "नाही" असेच लिहिटेले असणार हे मंत्राला जागते. टाकूक दोरें. चिड्डी वाचव्याईशवास फाडून

टाकण्यात त्याचा हेतु एवढाच की कोन्ही चिड्यावर "नाही" असे लिहिटेले आहे हे दोस्तविक्रयास महागाजला आदर प्रवेच्या मनात कमी होईल तत्क्षण राजाच्या कोमाला तो कलक लागू नये ही त्याची इच्छा होती अशा तऱ्हेने त्याने आपल्या राजाच्या गोर वाचे रक्षण केले हे सर्व ओळखून मनुजवाने आपल्या मंत्राला सर्व अधि कार दिले.

सुबुद्धिसारसे मंत्री मिढान्यावर राजाला आपल्या राज्याच्या रक्षणाची व प्रवेच्या मुखाची काळजी करण्याचे कारणच काय ?

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग होतच येताले. मेताबरोबर नाहीता झाला व हाडाला वाजून लांबकळू लागला

की इत. लक्ष्मीनारायण बाप्या लक्ष्मी नाच्या आभाऱे

मजनुचें प्रेम

[लक्ष्मी रामलीलें कथा]

मजनुचें प्रेम पुरोमरच अलीकडे समाप एक मणुता आहे आपल्या ऐनिकच्या म्हेनात त्याला वेध लागले हात तो तिच्या सोपार्थे रानोमाळी निघला. त्याला जखनेतून सर्व पदार्थात त्याची नेमक च दमे

बतन एक रानांत जात असतां वधू हाकून एका आगी पडला होता त्याचा राग खाला सोपद नेथे आला व येवने कुरवाळून म्हणाला "बाळ मी तुला बाघ ! ओळखले नाहीस का मला ? पण मजनु त्याला ओळखून नर तुला मी दवा असेल तर तू माझ्या चकना नाही नापास पण ऐमिकेच्या

नाथानेच तो हाक पाळून बोळवून लागला "अरे मी तुला बाघ नाही बाप म्हणाला. "बाबा ! " मजनुने नकित होऊन बिनारले

मेळ्यावर स्थानात देवाने त्याला विचारले येवना तुझ्या ऐमिकेवर तुझे ने एवढे पण आहे त्याला एक क्षण्य अरी तू माझ्यावर केले असतस तर मी तुला देवदूत केले असते "

मजनु म्हणाला "तुं मी म्हणालास त्याबद्दल मी तुला माक करतां पण नर तुला मी दवा असेल तर तू माझ्या ऐमिकेचे रूप घेउन ये ! "

उमजलें नाही

मुलाच्या शप्पा वाळू होत्या. आजोबा
आले आले. एक म्हणून होता
“जीवाच्या” दुसरा म्हणाला “परमाच्या.”
तिसरा “मन, बुद्धि, अहंकार काही तरी
प पशुपतीसारखे कोळण हाता
“काय रे चालले आहे, मुलांनो.”
आजोबांनी विचारले

पगळी तगडी पापा काळ आजोबांचे
बराच नव्हती गेली ह्या कथा. तेथे
बुवा कदाही काही शालत हाते व कष्टा
पुढेत होतां तेव्हा जम्ही प्राचीन होतो.
मुले म्हणाली

अस एव न द्वाय म्हणाले हे
पुढाला काळज्या “आजोबांना विचारले.
“हा आपल्या सवें समजले” मुले
म्हणाली

असे समजले आहे, पण समजणे का
सर्व मुले शप्पा वाळी. “म्हणजे शिट
वाण्याच्या मुलाचीच गोष्ट झाली म्हणाव-
काची.” आजोबांच्या तोंडून तेवढे वाक्य
निघाले बरोबर सर्व मुले गोंधळ मारले
म्हणून खोरहूँ लावली.”

आजोबांना माहित सर्व शप्पा वाळी
असे समजून आजोबांनी खुर्चीवर बसून
दोन्ही लकड्यांनी लपट्या करवले व गोष्ट
मांडायला लागले

एका शावाना भिकारीने नाव न्या एक
श्रीमंत राजा गद्दान करे तो आपण तर
कर्मातच असे त्याचावर द करण, न्याय
इत्यादि विषयांचा त्याला नेत्र होता. तो
ते काही वाळू त्याच्या मरुत अर्थ वेगळा व
गुढाचे वेगळा असे म्हणून त्याच्या

मंगलात त्या भिकारी काही विवेक घाल-
विण्यासाठी शेठ्याचे विद्वान व पंडित
थले असत

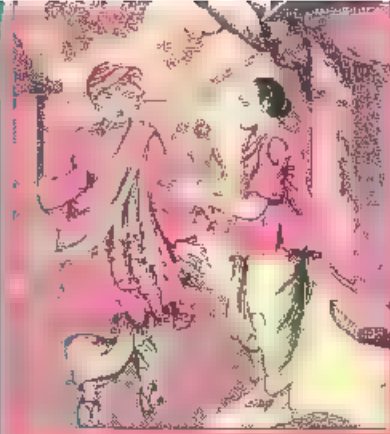
निवृत्त एकुलता एक मुलगा होता
त्याला सध्या शेठ रोड असे होते. पितामह
असताना काहीतरी किंवा विद्वत्ता दुर्दैवाने
थरून गेल्या नव्हती. विद्याभ्यासपण
बनानेच पण आपण काही गाणे व ना
जोले नव्हते असत जसे

पुढे काही दिवसांनी भिकारीने आजोबांनी
पहला व आपल्या मरुतफळ जवळ घेऊन
ठेपलेला पाहून त्याला आपल्या मुलाची

फार काळजी वाटू लागली शेवट पण
सर्व वाळू होत. पण त्या आजोबांतून
मूढका नाट व शेठ्यातून यत्ने असले
मुलाला जवळ घेऊनून शेठ्याने केले
म्हणाला “वट तुला माहितीच्या बाब
जोष्टी शेठ्याने जाह त्याबाबत वेगळास
न तुला आपणाने कमी स्थार घेणार नाही
मरुत करी करवी व तुकी करी करवी
हे ती तुला कमी माहिती न नाही ते माह
म्हणून घे जायत कितीतरी माल विकत
घडत करी कितीतरी मरुत असे म्हणून
तो शेठ्या बापाकाने शेठ्याने असताना

हे शेठ्याने असताना काही दिवसांनी
भिकारीने प्रथम पावला
बाप वरून व सर्व दबाप नाची जबाब
दागी लक्ष्मण व शेठ्याने केले त्याने
बापाच्या उपदेशाप्रमाणे शाबासने मरुत
त्याला त्याच्या मरुत मरुताने मरुताने
मरुत जाले कमतीवर विकत घेऊन
कमी किमतीवर विकत असत असे समजून
त्याने दबाप करायला पुढार केली
मूळीत मरुत त्याबाबत देखील असली वृत्त
करणात नाही पण शेठ्याने काहीतरी
तो शेठ्या बापाकाने शेठ्याने असताना

उपदेशाचा अर्थ त्याच्या सगळीप्रमाणें त्यांना जो कळला त्याप्रमाणें तो बऱ्या लागला परा काय हाचमराचें गिऱ्हाईक त्याच्याच तुकडानावर, दोन तीन महिन्यांत जवळ हात नव्हता तो पैसा लखशेट घालवून घेतला

मुळे काय करावें हें लखशेटला सुचेंना, घर रिकामें व जंतारी पण रिकामी, उरले काय ने कांदी कागदपत्र व चिठ्यांच्या, त्या वाचिंत अमता त्याला एका चिठ्ठींत हें वाक्य वाचायला मिळालें "लक्ष्मी व काळवाहन यांच्या मध्य सांगी खपल्यास आम्ही काईट वाटलें तें त्या घराची गरजचा

चावोया

अपमानाचा घणाचा माणूस मापवेल ते वाचून लखशेटला कर्तवीच बोंब दाखवणों. लक्ष्मी व काळवाहन ही फार मानाव आहे ? कांढे खणत म्हणजे रत्नाचा सोंढा मिळणार ? लखशेट याच्या मनात कांहीं माहीतगार विद्वानांकडे गेली आणि त्या वाक्याचा अर्थ विचारला गेला, पण काणाला तेव्हाच "वाचय वा अर्थ काढेना तर मनांतल्या मनांत होवून राहणार" हा लखशेट जवळ होतें नव्हतें ते घालवून मसकाच आहे आणि आता जवळ ती अफळ देखील उरलेली दिसत नाही." जाल्म दुरांत विकत वंजल कमी भाषाणें तो विकत आने तें पाहूनच सर्वे हंसत असत व त्याचें दिवाळें निघणार हें ओळखून होते. या वेळा पिराच्या फौज नाहीं लागणार

लखशेट या मन स्थितीत असता त्याच्या घरी दुसऱ्या त्याच्या बडिलांचा एक वृद्ध मित्र आला. तो भिकुशेटला स्वभाव चांगला ओळखे, तो जे कांहीं सांगि किंवा लिही त्याचा कांहीं तरी सोल अर्थ असे हें त्याला माहीत होतें. भिकुशेट याच्याच तेंकून त्याला फार वाईट वाटले त्याहून

पाहून त्यान लखशेटला दिखार की "एका एकी इतकी गरज काय काय आली ?" तेव्हा लखशेट त्याला "माझ्या यशना मरणांत मला माफावर ना त की जाल्म किमचाय माल विकत वंजल कमी रकमगोर विनाश मी त्याप्रमाणें केले व आपता ही स्थिति आहे आमची"

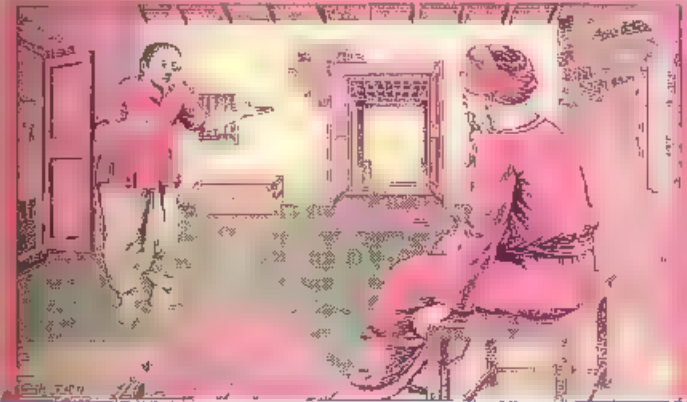
तो वृद्ध गृहस्थ म्हणाला "अरे त्याच्या अर्थ नून कळला नाहींतर कोणी समजूनना व हाहाणा व्यापारी जाल्म दुरांत माल विचन घेउन कमी दुरांतें विकल का ? गृहस्थ म्हणाला, बापाच्या उपदेशाचा अर्थ नुं तरी नेहापारन दिखतास अस विचिष लखशेटच्या तेव्हा लक्षांत आला तो वरान

उपदेश तुजे बडील तुला कसा देतील निदान वार बांधाता विचारून तरी पाहवचे होतेंस "

"मग त्याच्या म्हणण्याचा काय अर्थ ?" लखशेटने विचारलें

"जाल्म माल उवा किमतीवर विकत घेवला नितक्याच किमतीवर तो विकणें

म्हणजे दहा रुपयाला जास्त माल विकत घेतला समज त्यातला कमी माल दहाच रुपयाला विकणें, असा अर्थ झाला," वृद्ध माल विचन घेउन कमी दुरांतें विकल का ? गृहस्थ म्हणाला, बापाच्या उपदेशाचा अर्थ लखशेटच्या तेव्हा लक्षांत आला तो वरान

गेल्या व ते विठोरे येऊन जाणा. ते विठोरे दखिनाच्या मित्राच्या हातान देत म्हणाल्या -
“हे विठोरे! बापून पता खात वेळीस असाच काही तरी शुद्धाई आहे. धडक नाही कळला

तो वृद्ध गृहस्थ म्हणाला ‘तुला गोळा वना’ आहे! गाई कोठे शायतोस!’”

लख्मणें म्हणाला “मी सर्व गाई विडूव ट काव्या

तो वृद्ध म्हणाला “तू त्या कोठे बांधत होतास ती जागा तरी दासविशील की नाही?”

लख्मणें तो गाई बांधत होता ती त्या दासविशी आणि म्हणाला “गम्भीर असे म्हणो वार्धन हाता

“येते तर ही मधली जागा सणावला माग! लहमीचा अर्थ आहे गाय व काळ-

मैराच्या अर्थ होतो म्हणोवा समजले! तो वृद्ध म्हणाला.

लख्मणें ज्याप्रमाणे ती जागा मधून पाहिली तर खरोखरच एक पेटी त्याला गीत सापडली. पेटित सान्या बांदीच्या विट्टा होता, त्याने आपल्या बहिणीच्या मित्राला पुष्कळसे सोपे दिले व त्याचे बासाय सांगले

नंतर त्याने आपले दिलेल्या उपदेशा प्रमाणे स्थापन केला. पुढे तो धीमंत झाला.

“तात्पर्य असे की कोणाच्याहि शोषण्याचा सुसता शब्दार्थ समजून घेऊन भागत नाही. स्वतःचे डोळे कळकळ काही शब्दार्थ असेल तर तो समजून घ्यावयाचा असतो” आज्ञाशा म्हणाले

“समजले पण ठमजले माही” बसे जोरझत मुल नचून गेली.

भीमूचे पटाक्रम

भीमलाले नारायणाच्या मालकाच्या शिष्या म्हणून त्याच्याकडे होता. तो स्वभावाने होता दृष्ट भासून त्याचा यत्न यशस्वी झाला. आपले मुलास घेऊन यात्रे वसणून तो म्हणाला “हे बाबा, मी गावाला जात आहे मी परत यायला येत जमीनदाराच्या आज्ञेच्या काहीतरी मागून गावाबाहेर काढ. त्याला गावाबाहेर काढल्याशिवाय मला येत पडणार नाही”

“बाबा” तुम्ही नागाल नसे कर्ता मागा काळ करू घाडने विचारले जाणार त जाणार ते त भागिनले व नचून गेला

घाड व जाणु गोवांसी परस्परार्थी ओळख होत व बासे त्याच्याशी मैत्री बांदवली एवढा! की भीमलाल म्हणाला “भीमलाल,

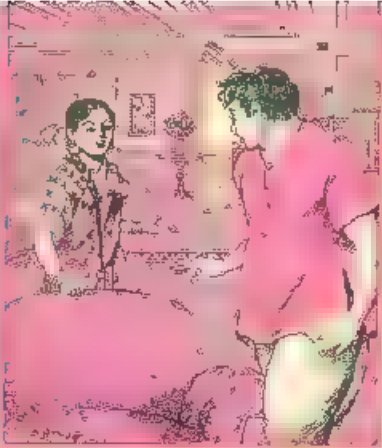
तुम्ही घर बाबई डोळस राहिलोस म्हणून सर्व तुम्हाला हंसत आहेत”

“हसन आहेत” का? मला का ते नाही कळले, मी अम काय केले? भीमलाल विचारले

तु काही करीत नाहीस म्हणूनच तर लोका हंसत आहेत. काणी शिकला सवरेलेला थडवाकट मनुष्य स्वस्थ वसुन वायकाने वाढलेल्या अन्नावर जातो काय? म्हणून हंसत आहेत सर्व!” धोड म्हणाला

भीमलालाने ते सर्व सरे वारले. तो मनात म्हणाला “धाड म्हणतो ते खरे आहे. मला वायकाच इतके दिवस बाडीत आली आहे. मी तिला वर्षान वाढले नाही. जात आपला नोटेपणा नाही

आजी सर्व कांय मला करायला सांगि ते का हे आतां मला कळलें. आजीकडे जाऊन सैपाक करायला शिकून घेऊं आ. स्वतः सैपाक करून बायकांला वाडू छाराळां कीं मग जगहसे होण्याचें कारण उरणार नाहीं " असा विचार करून भीमू बायकांला म्हणाला—'मी आजीकडे चाललां आहे. सैपाक करायला शिकून मग काहीं विषयांनीं परत येईन."

"सैपाक करायची होम असले तर मी नाहीं कां इथें शिकवायला ?" लक्ष्मीने विचारलें

बांदोबा

'वान नुहे पण ते काय भिरणार मला ? मला सैपाक करणां येईपर्यंत मी या गावांत राहणार नाहीं. सर्व मला पाहून हसत आहेत " मीम् म्हणाला

काही तरी मनीस वारें डाक्यात झिरून आहे या गोष्टीची लक्ष्मीची खातरी पडली. म्हणून लक्ष्मीने आणखी क्षालान करून विचारलें पण भीमू म्हणाला "ते कांहीं नाहीं. मी आपले काम पुरें होईपर्यंत येणार बाही. या गावांत पाऊल देतील शाकणार नाही "

लक्ष्मी काहीच बोलली नाहीं. तसें नवऱ्याला वाकें दिले, वाषाणें तिला विचारलें कीं जावई कांटे मेळे आहेत, तेव्हां ती मगदेच म्हणाली कीं आजीला सहेन येना म्हणून सांगून गावीं गेली आहेत

वाटने एका गांवीं दुपारची वेल होती त्या गांवाच्या पाटलानें भीमूला पाहताच लक्ष्मीदाराचा जावई म्हणून ओळखले आणि जेवून सां म्हणून फार आग्रह केला. भीमू जेवायला बसला तेव्हा पाटलाची बायका वाचायला झालेली पाहून भीमूने विचारलें—'का हो 'मेहमी पाटलीण वाडेंच बाबतात का ?"

'हो ना नाहीं तर कोण वाटणार ? चकर राई तांणुम घरास कोणी नाहीं पाटील म्हण 'तें

तसें तसें, मी विचारलो, सैपाक कोण करतें ' सामने विचारलें 'वा कांय' कमी डांस हवें आहे का ' पाटलानें विचारलें

"नाह तसे नाह " तसें तसें तसें तसें पाटलीण व हवें व' करत त' कधी दुप्ता नाहा का क्वात ' सीमने विचारल्यावर पाटलील हसलें व शरुणीण वाई पदराबाड तांड करून हरून हसली. भीमूला तें पाहून आश्चर्य वाटलें

शाची आणखी एका गावीं भीमूला जेवई लागलें तेथे वस्तील घरच्या माळ-कोण वाडेंच सैपाक करून वाटायला आलेल्या पाहून भीमूला आश्चर्य वाटलें

जात मग भीमूला मग आला त्या पाहून मग मग जोटें कां सांगितलें ! काका शंजो घेतल्याशिवाय चाकायचें वाटत नाह विचार करून भीमूने आजीकडे जाण्याचें कारण मनांतला विचार काढून टाकला व सातुर-डोव्या बावीं परतला. तो एथें गेल नाहीं संरल धाड्या घरीं गेला. विचारलें.

बांदोबा

धाडू जेवायला बसला होता व बायको त्याला वाटत होती.

"कायरे धाड्या, माझ्या जवळ थमं खोट का बोललास ? बायकांला वाटणारा एक पुरुषवेस्तील मी पाहिला नाहीं स्वतः मी डोळ्यांनीं पाहून आलां आहे प्रत्येक घरीं हायकाच सैपाक करतात व वाटतात. स्वतः दुष्ट्या वाटत नाह विचार करून भीमूने आजीकडे जाण्याचें कारण मनांतला विचार काढून टाकला व सातुर-डोव्या बावीं परतला. तो एथें गेल नाहीं संरल धाड्या घरीं गेला. विचारलें.

“मी लर्म का सांगितलें हांतें मीमराय”
नाई बोलें, लागला, मधवच भीमू त्याला
“महाराज” आतां आवाखां एक व्यक्ती
बोवूं, नकोस, १ नव्हता का म्हणालां
कीं बायकांतें व’टलेंच” अलावर कोणा
जगत” का पुरुषाचा त्यांत कधीपणा
नई! जाण असां स्वतः फाय करतो
नाईस रे.” असें विचारीत त्यानें धाडचें
केस परले आणि त्याला उमे केले
नेम त्याला ज्ञान लानावेक्या धाडचें,
बायको धावरून गेली ती मोठ्याने
ओरडली तिचा आवाज ऐकून शेजार
पाजारचे लोक धांवले सर्व प्रकार मेळून
ले म्हणाले—“मीमराय आंधूनच्या म्हणत्याचा
अर्थ तुम्हाला कळला नाहीं त्याचा अर्थ
भला की नव’दारी काम धंदा करून काढीं
तरी मिळकत वाचून आणकी म्हणजे

त्यांत त्याचा मान आहे. कायकाच
भीमनीवर त्याचा दंड घासला गेला तर
त्यांत काय मान ?”
“मस धाडून लर्म कां नही सांगितल ?”
मीकले विचारले आणि परीं आली.
कळीने विचारलें “आनीना मडून
आला का ?”
“छे ग त्या थोड्याने काहीतरी खरे
सांगून उरिच मला ज्ञास दिला, मला
मैपाक प्रतापची जखतच नाहीं मुळां
काहीतरी काम केले पाहिजे एवढेंच.”
भीमू म्हणाला
जरीनवारीची कामे पहात जा म्हणजे
ज्ञास चला उठा जेवायला पान वाढस.”
अत सांगून कळीने पान वाढलें व भीमराव
जवायला बसले
[पहल्या अंकास आणायी एक पराक्रम]

गंधर्व राजकन्या

[६]

गंधर्व राजाच्या कन्येला धाडल्यावरींवर
हसन वंगुद्ध होऊन पडला, तरुणीच्या
बुद्ध सैन्य नाचिकेतें त्याला शुद्धीवर जाण
प्यानातें पुष्कळ प्रयत्न केला व ती शुद्धीवर
आल्यावर स्थला वैगुद्ध होण्याचे कारण
विचारलें तेव्हां तो म्हणाला—“ही विसावला
हुचकट माझ्या बायको साराखीच विसतें
पण ही ती नव्हें”
तें ऐकून गंधर्व राजाची कन्या होसू
लागली व म्हणाली “खरोखण्व हा कोणी
बडा पीर दिसता आहे त्याच्या बोलण्या-
वरून माझ्या व त्याच्या बायकोच्या रूपान
तसा जात फरक नाही, पण थोडा फरक
आहे, पण तो फरक कळू-यांशेवाय त्याची
बायको कशी सांपडणार ?”

राजकन्या ! तुमच्या व माझ्या बाय-
कांच्या रूपांत थोडा देशांत फरक नाही
पण ती माझ्या बायकोला खात्रीने ओळखू
शकेन, तुम्ही माझी समोरासमोर उभ्या
गहालांत तर मी बायकोला खात्रीने ओळखू
शकेन, पणतु दोघांच काय फरक जाहे हें मला
सांगतां माझ येणार नाहीं.” हसन म्हणाला
यावरून राजकन्याला तीन गोष्टी स्पष्टपणे
कळल्या. त्या तरुणाने प्रेम आपल्याला
मिळणें अद्याप व त्याची पैमिका आपल्या
महा बहिणीपैकी कोणीतरी एक खास आहे
म्हणून तिला हसनचा राग आला व आपल्या
त्या अज्ञात बहिणी विषयीं मत्सर दाटूं
लागला, असां ती कहीण कोण हें कळ-
ल्यावर तिला व तिचा शिक्का हा तरुण

होणांना कडक शिक्षा देण्याचे तिने आपल्या मनाची ठरविले.

ती म्हणारील म्हणजे ती मुलांची वेगवेगळी तत्वे धर्बरीला बोलवून घेऊन ये. त्यांना भेटून दोन वर्षे होऊन गेली, त्यांना माग की मी त्यांना मंडाथळा वॉला विट्टे आहे आणि हे पहा, या तरुणाबाबपणी एक नकार शब्द देखील त्यांच्याजवळ बोलू नकोस.

म्हणारीला आपल्या मोलाकामीच्या मनांमला खरा हेतू कळला नाही. असे नाही. ही सुरु होली व तिने सर्व राज

कन्यांना लहानपणा म्हायत्या सखीमागून वाढवून होत गेलेल्यांना मनात कडे ही दृष्टि ही. पहात वत असेल ते. एक मनात एक सार वाढवून. ती पहात म्हणताना मोठ्या वर्जिणी कडे पाहते कळत जायते त्यांना वाढवून वर्जिणीकडे गेली म्हणत राजाची ती मर्वात कडकी घुलली होती. म्हणून ती तिच्याकडेच रहात असे तो मुलांना पाठवायला तयार झाला नाही तो असे देखील म्हणाला की सकाळपासून अपशकुन होत आहेत मी तिच्या पाठवायला तयार नाही. पण घुलली म्हणाली “मला अक्षरने वॉलायिले आहे, दोन वर्षे झाली भेटून ही मंडाथळा गेल्या मुला तर तिच्या मना येणार नाही की मनात ही वरच दिवस म्हणत नाही तेजा दुसरे कळते झाली वाटत नाही मला मागत्या खेपस वायला पाह, शीत झाला होता पण अ खेपस की कळवत पण येईल

जान दिवसा पण येणाची नट साधून वा हातिल जाऊ देते म्हणताना तिला तेकून मुलाकडेकडे गेली ती वत तेकून घुलली मुलाकडे राजाकडे व मागणा पहायला कळत निहा वतापर येऊन वायली

तत्त्वानुसार म्हणत उभा होता हातान वत ही वळत तसणी त्याच्या दोन्ही बाजूने या हाता म्हणतारीने सर्व वर्जिणी वायली कळतानाच तिने मुलांना कळत जायत्या सांगताना पाठवली वर्जिणीला तबल वतात सांगून तिने हसनला विचारले कीकडे तुम्ही वायला

त्या वर्जिणीला बोलल्या वर्जिणीने एका पर पुरुषाला विचारलेला तो प्रश्न ऐकून आश्चर्ये वाटले पण मोठ्या वर्जिणीमार्ग बोलण्याची तिची छाती नव्हती

“ह्याचे सौन्दर्य व रूप अगोत कोठे मी पाहिले नाही. यांच्या रूपान व माझ्या वायलाकडे” कात एक वत व वायली की फक्त काय आहे हे माग मना सांगत यत नाही.” हसन म्हणाला

मुलाकडेकडे एका मागून एक सर्व वर्जिणीने त्याच्या समक्ष गेले पण त्यांना व मनेने तेच तर दृष्ट देऊन त्यांना आपल्या वर्जिणीला सांगत ही वळत वायली तिला पाहताच हसन मोठ्याने आरवला आणि बेशुद्ध होऊन जमितीवर पडला ती उखाळ बेशुद्ध होऊन व त्यांच्या मंद मनावर उडली

आणली आम्हा प्रमाण ते काय पाहिले व न तोराने आपल्या नाकवाली वतत वतत होत वतत नियमान पण वर्जिणीत पण

मस्तरांनी मुलाकडेकडे सर्व अंगाचा मदेका उडून गेला ती जाणवली—“उक्ता याला गावाबाहेर केकून द्या” की सैनिका हसनला वतत घेऊन त्या व त्यांनी त्याला समुद्रकडी फेकून दिले.

हसनची वायला दुर्दैवावर येताच मुलाकडे जडा तिला म्हणाली “निर्दोष सोबत कुळात तुं कशाका जन्माला जाहीस एक मर्त्य

झोपटीत न घेऊन आल्यावर तिला एका
 आंधार कोठडीत नेऊन टाकले तिने आपल्या
 वडिलांच्या नांवा एक पत्रपत्र पाठविले
 त्यात तिने आपल्या बहिणीच्या अपराधाचा
 अखेस कळवत तिला काय शिक्षा देण्याचे
 तिने खरेच काहे हें देखील कळविले,
 जिने तें पत्र एका दूताच्या हाती वडिला-
 कडे पाठविले

पत्र वाचून व्हावाऱ्याच्या हाक्यासमोर
 काळोखीच आली. एव त्वाऱें लिहून
 कळविले की तुझ्या बहिणीने जो अपराध
 केला आहे त्या अपराधावरून जी शिक्षा
 द्यावी ती थोडीच ठरेल. तरी तुझ्या योग्य
 वाटेल ती शिक्षा द्यावी

हसनला शुद्ध आली त्यावेळी आपण
 समुद्रकाठी असल्याचें त्याला कळले. पेरिकेला
 भेटण्याची होती नव्हती ती आद्या देवीला
 नाहींशी झाली स्वतःचा जीव वाचवून
 परत स्वदेशी नाण्याचा विचार त्याच्या
 मनांत आलाच नाहीं. अतिशय सारखा उठून
 तो पाप नेहील निवळे जाऊं लागला,
 चालत असता त्याच्या मनांत निरनिराळ्या
 प्रकारचे विचार येऊं लागले. मला सधु-
 दाच्या काठी कोणी आणून टाकले ?

बायकांला मी पाहिलें त्वरे पण ती आता
 कोठे बरे असेल ! तिची भेट

कांहीं अंतराक त्याला दोन मुली एका
 टोपीसाठी भांडत घमस्केल्या दिसल्या त्या
 टोपीवर काहीं तरी किडिलेले हातें त्यानें
 त्यांना विचारले “ कां भांडतां कां ”
 प्रत्येकीनें ती टोपी तिला मिळाल्याचें
 सांगितले

हसन म्हणाला “ मी एक दगड फेंकतो
 जी पाडिल्यानें दगड आणून डेंडण तिला ती

हसननें एक बगड घूर फेंकला दोघी
 तो आपणायला घांवल्या एका जणाला तो
 दगड मिलाळा ती कावत परत आली
 पण तिला नेहें हसन दिसता नाहीं. दुसरी
 पण परत आली तिला देखील हसन
 दिसला नाहीं नांघी बकित दोंऊन हसन
 कोठे आहे हें पाहूं लागल्या. हसनला
 त्याचे माथस बगड व टोपी पातळ्या मुळें
 जायला त्यांना दिसत नाहीं हें देखील
 त्याला कळलें तो ओगडून म्हणाला
 ‘ इकडे तिकडे न वच. हसन नी
 हें रापीं तेंहन राधांना नें कावळ काड यथ

मानवावर तुलें प्रेम ? आणि तें देखील
 वावांना कळविण्याशिवाय ? इतकें करत
 शेवटीं तूं त्याला मोहन निघून आलीस
 आणि हें सर्व पाप तूं इतके विषस लपवून
 ठेवले होतेंस काय ? चालती हो आसच्या
 परानून ” पण एवज्यानें तुझ तुझ्या पापानं
 पुरें प्राप्तचित मिळणार नाहीं. तुझी चामटी
 ओळवून तुला अमी जाल्ल्याकांकाय बाझ्या-
 मनाचें सत्ताभान हाणार नाहीं केवळ सिने
 तिला एका मांवाच्या बोधाभला सांगितलें
 आपल्या मापींना. एक छडी आपणायला
 सांगून तिनें तिला म्हातऱ्या होताना झाडपून

कोठे विसर्जे का पाई लागल्या. एत! तगा कोल्लोव हातारीला कोधी तरी बांधून घेवें होतें तें त्याने पाहिलें तें. कोणाला लक्ष्य नाही बाकी खातरी करून घेवासाठी त्याने त्या खोदलेल्या रान तीन गोड्या सडले वासतावर पाडले. तेंच बागी मनुष्य नाही. पण बांडीमात्र पडत नसली पाहून खातारीला भीति वाटली. तो 'धुन धुन' म्हणून ओरडू लागला.

"मी हसन आहे तुला सोडवायला आलो आहे" असे म्हणत हसन हाक्यावरची टोपी काढली.

ज्या बाकून आवाज आला त्या बाकून कोधी पाहू लागल्या. पण तिकडे तर कोणीच दिसेना. त्या बावरल्या, हसनने उबले उडले असा विचारले 'या इकडे या अशा रडने' असा हसन पण त्या अस्मत्त घाबरल्या व नथूर पळून गेल्या.

मी बाकूची टोपी असल्याचे हसनला कळले त्याला पण आनंद झाला जाता लपून गावात जातो अडक आपल्याला काणी जाळण्यावर नाही. समा विचार करून तो गावात गेल्या आणि तो खातारी व आनंद पण झाला म्हणाली "तर मला

हसनची बापला खा खोलीत होती त्या काळी व हरेने पहरंकरी हसनला आवाज पळून घ्यायला गेले हसनने दूरडावून आल्याकडून किल्ल्या काढून घेतल्या अडक्य भागल्या खोलीतली घेऊन व त्याला शूत समजून पाहारेकन्यांनी किल्ल्या काढून दिल्या व 'सुत' 'सुत' म्हणून ओरडत पळून गेले.

हसन खातारीवरून खोलीत गेला व बाक्याला भेटला त्याला असा आनंद झाला वपरे गतकथेल काश्चर घेतले ताला टोपी काढले बगबग ते दिवू रिने घेयायला "तु आलास कसा हगलो, तें पाहून राजकन्या चकितच

बघिनीतून घों बाकाकानून? तुं निवून आ कश्कर. माझ्या बहिणीने तुला हुडकुन काढण्यासाठी आपल्या सैनिकांना पाठविले आहे मला ही बात माझ्या माहा निदान तु तरी विसरून निवून गेल्या तर बांधील!"

"अस वेढे! मी तुला सुद्धा सोडवून बगदादला घेऊन जाण्यासाठी आलो आहे. ही पहा टोपी!" असे सांगून त्याने टोपी हाक्याला घातली त्यावरून ते शरद्व्य ताला टोपी काढले बगबग ते दिवू रिने घेयायला "तु आलास कसा हगलो, तें पाहून राजकन्या चकितच

माली, म्हणाली "माझ्या सुकीमुळे तुला
न सर्वांना विनी शम झाला

"मी तुला साहज आपल्या वृत्तिपणा
मेढराकडाला गेली ही माझीच चूक!" हसन
म्हणाला

नंतर हसनने टोपी घातली व वायकोचा
हात धरला, तिने म्हणारीचा हात धरला
तिने अदृश्यपणे थोरल्या राजकन्येच्या
मनातून हेर विषयन धावले हसनच्या
वायकोचा मनाच्या मनाचा मुळातून रका
जागी लपवून ठेवले होते नव्या पौनस्येवर
वायकोच्या त्या दोघा मुलांना पाहून हसनला
आनंद झाला

मोठ्याने मोठ्या मुराना खावाना वयवून
मेलून हसनची वायको अदृश्यपणे पक्ष्याचा
नाल बसले घेऊन आली. तिघांना ती वसले
घातली व आकाशामध्ये सर्वे बरादादला

येऊन पोचली हसनबरोबर त्याची वायको
व नानावडे आलेली पाहून आनंद
तिरकतने हसनची म्हणारी आई वेगळ
होऊन पडली

हसनने व त्याच्या वायकोने दावाची
मेवाशुश्रूषा केली ती शुद्धी कर आल्यावर
जवळच्या आपल्या सुक्यावडाला तिची मादी
मातालाही पडले गंधव हाडून घेऊन मनाचा
हसनचा ससार सुखाचा झाला

हसनच्या दोघा मुलांना मेल्यापणाने
म्हणताच्या संनानाधिकेना काळ जाणवताने
जाऊ लागला ती आपल्या मालाकिणीला
शुद्धी पाहून स्वतःला सुखी मानू लागली
म्हणताच्या गंधर्वराजाला या सर्वांची कल्पना
काय असणार? पण ती आपल्या लाडक्या
केडीच्या विरहाने कागारी मदला व त्यातच
घातला सुरुवात झाला [संपूर्ण]

चाणक्याची ओष्ट

सुधक गांवत चाणक्य नांवाचा एक चाणक्य

होता त्याच्या वायकोचे नाव
चाणक्य होते त्याच्या मुलाचे नाव
चाणक्य हाच तो प्रसिद्ध चाणक्य

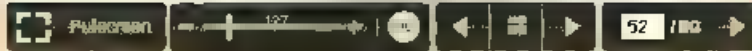
चाणक्याला जन्मतःच सर्वे होत होते
असे म्हणतात की बन्मत दांत असल्या
राजा होतो. त्याच्या पिढ्याचा मानसिक
कल इहरीकिकापेशा पारलौकिकाकडे जात
होता. आपला मुलगा ऐहिक सुखांत
राहिला तर पारलौकिकाकडे वृत्तेष करील,
म्हणून त्याने मुलाचे सर्वे दांत काढून टाक
होता. आपला मुलगा ऐहिक सुखांत
राहिला तर पारलौकिकाकडे वृत्तेष करील,
म्हणून त्याने मुलाचे सर्वे दांत काढून टाक

चाणक्य फार प्रसन्न मुदीचा होता तो
सर्वे शास्त्रांत पारंगत होता विद्याभ्यास
पूर्ण झालेवर त्याचे लग्न झाले

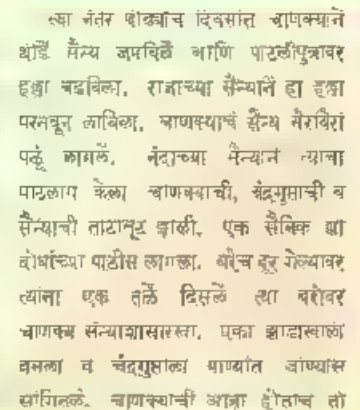
एकदा त्याची आई पाहेरी गेली होती

त्याच्या गावाचे लग्न आपल्यामुळे तिच्या
हात वडिणी व तातेवाईक मळली वनली
होती. तेव्हा ही निशेव शाखणाची वायको
दशूत अर्वांनी तिची चेष्टा केली. तिचा
अपमान केला. वरी आल्यावर ही गाष्ट
चाणक्याला कळली, म्हणून तो घन मिळ
शोपासाठी घराच्या बाहेर पडला

चाणक्याने ऐकले होते की मादरीपुत्र
येथे राजा नंद हा चाणक्याचा पोत्र आढर
मखर करतो, म्हणून तो त्याच्या दरबारी
गेल्या, तेथे एक जागा मिळाली आहे जसे
पाहून तो त्या जागेवर जाऊन बसला
ती जागा म्हणजे विद्याभवन होते
सेवकांनी शिरस त्या आंगवळून उठावयास
सांगितले, पण त्याने त्याकडे लक्ष न देता

५. कः चान्द्रश्च येन तस्मिन्नायाम्
 त्रिभुवनं च दं क्रोडी वर्जिता ता पुनर
 या भावना परम माना. सावाच्या घडी
 जवळ वाच्य कः तो मुल वस्तुता दिशत
 त्यांतले एक राजा झाला होना ता
 अश्वमेध राखविदा बसत होता आणि
 अश्वमेध वस्त्रात राजचक्र धाटायस हात
 बांधण्या ता ना भुज्या फार ते बळव्य पर
 आस ते क्षी पाल वेळ्यास त्यांत त्या
 पुढेपर त्या राजाजवळ ताच मागिले.

[illegible]

चादोचा

वाण्यांत उत्तमका पुरव्यात पाठलाग करणार, सैनिक तेथे आला व त्याने चाणक्याला विचारले की येथून कोणी छिपाई गेला का? चाणक्याने चंद्रशेखराकडे धाडला.

सैनिक अजूनच उतरला तत्वावर त्याने उत्तर काढी पाण्यात उतरण्यासाठी कपडे घालून घेतले. चाणक्याने त्याची तत्वावर उत्तरली व त्याने आपल्या डोक्यावर उडविले, नंतर त्याच्याच घाब्यावर वसून ते दावे पसार झाले.

“मी तुला पाण्यात जाण्यास सांगितले तेव्हा तुला काय वाटले?” चाणक्याने

गुरुची आज्ञा शिरसावर मानून मी पाण्यात उडी मारली.” ते उत्तर ऐकून चाणक्याच्या मनाचे समाधान झाले. ही आज्ञाकारी सैवक आहे असाच हातार्धा शरव्यास व धर्मिष्ठि हे उतर

घोष्यावरून पळून गेले असता चाणक्याने स्वतः त्याचा पाठलाग करीत आला. त्या वेळी त्याला एक धोबी तळ्यात कपडे धुत असल्या दिसल्या चाणक्याच्या

म्हणाला “राजांनी रंगवून सर्व भाल्यांना पकडण्यासाठी सैनिकांना सोडले आहे. जा पळ करून त्याबरोबर धोबी कपडे जाणक्या जाली द्यातून निघून गेला चाणक्याने चंद्रशेखराचा वाण्यात उतरण्यास सांगून स्वतः कपडे पुण्यास सुरवात केली व पहिल्या सैनिकाप्रमाणेच त्या सैनिकाचा देखीत समाचार घेतला.

दोघ पुन्हा घाब्यावर वसून पळून गेले. संध्याकाळी ते एका गावात आले, तेथे काढे वेचणत्यांची व्यवस्था होते का म्हणून पाहून हिंदू लागले एक घरापाशी

चाणक्याने ऐकले, “तुम्ही सुद्धा त्या चाणक्यासारखीच गत झाली आहे, अज

चाणक्याला त्याचा ठपका न झाल्याने ती बात शिरला व म्हणारीला त्याचा अर्थ विचारला की म्हणाली “नाहीतर काय काय ज्ञातवाला मधला कडत कडत मात सायची कशासा धाई? वाळूवाजून निवत चाललेला नाही खाऊ? त्या चाणक्याने कशी धाड करून प्रथम राजधानीतच स्वारी केली? अगदीर समाचारचे मुख्य विकून मग राजधानीकडे चळला असता तर? हे कसे संभवले नाही त्याला?”

रक्षण करित असतात. तर्गे देवीच सैन्याचा वेढा पडल्यामुळे लोक अगदी कंटाळून गेले आहेत. एका सैन्याबद्दल नगरात वाळले पाहून प्रतिष्ठित लोकांनी त्याला विचारलं— 'महाराज, हा वेढा कसा उठेल?' जव्हां ससमारुका वजळ सौंदर्य गौरीक कला' 'बाणक्यानं स्तर वळं नागरिकांनी बाण्या सांगण्यावर विधाम करून देवळा तून मूर्ती हाताकल्या. बाणक्यानं बाण्या था मनी पूर्वं सूचना चंद्रगुप्ताच्या दिवली इतरांच, बाणक्याचा हशारा हाताच चंद्रगुप्ताने सैन्य माधारी घेण्यास सुरुवात केली. वेढा उठल्याच पाहून नागरिकांना बरे वाटले, त्यांनी आनंदोत्सव करणाय सुरुवात केली, बाण्या स्थितीत बाणक्यानं पन्ना हला चढवून ते नगर काबीज केले. नंतर त्याने आजूनामुचे प्रदेश प्रथम काबीज करून मग पाटलीपुत्र बर हला केला ह्या वेळीं धात्र केंद्राचा पराभव झाला. बाणक्यानं नंदाला लिखत पकडले आणि सोडून देऊन राज्याच्या बाहेर सिवून जाण्यास सांगितले, जामना एका स्थान जेवढी संधि तेतां येईल तेवढी नेण्याची त्याला परवानगी दिली.

चांदोवा

प्रकार बुद्धीच्या बाणक्याला एसाज पड यला वेळ लागला नाही. तो डंगराला प्रदेशात गेला. तेथील परितेक राजाशी मैत्री केली. दोघांनी मिळून नन्दाच्या फांभय करून अर्धे अर्धे राज्य घातून घेण्याच ठरविले. छापमाणं बुध्दानी मैत्र्यं जमा करून नन्दाच्या राज्यावर स्वारी केली. तरी मग गांव देवीस त्याच्या हाती आले नाही ह्याचे कारण जाणण्यासाठी बाणक्यानं त्रिदण्डी सैन्याबद्दल वेध घेतला व रावात गेला. तेथे त्याला समजले की त्या गावात सममानाकालातील सत्त देवी त्या नगराच

नवाने थोडी वन संपत्ति रक्षात पातळी आणि आपल्या दोघी राण्या व एक कन्या वातह बाहेर पडला.

वाटेत त्याला चंद्रगुप्त पेटला. त्याला बाठाटांच नंदाची मुलगी दुर्धरा त्याच्यावर नाहित झाली. तिची ही अवस्था पाहून नंदाने तिला चंद्रगुप्ताकडे आपल्याची संपत्ति दिली. ती आपल्या रथातून उतरून वेद गुप्ताकडे गेली व रथात बसून त्याची तेवढ्यांत त्या रथाच्या चाकाचे नऊ तुकडे झाले. हा अपघातून संपल्यानंतर चंद्रगुप्त तिचा स्वीकार करण्यास नयार दाखवला. नंदा चणाक्या म्हणाला 'व अपघातून बरे हो गेलेमुळे मला त्याचा भव दुःखना दश नऊ पिढ्या पर्यंत राज्यावर होईल.

हानंतर चंद्रगुप्तात राजवाडा नाव्यात येताना मुलगाच्या करारा प्रमाणे पर्वतक व

चंद्रगुप्त बर्तो अधी अधी संपत्ति वनत घेतली आणि राण्याचेही दोन भाग घेतले. त्या रथे काढत वेतले.

नंदगुप्ताच्या दाम्नी मध्ये एक दाम्नी फार मोठ्या होती. पर्वतक व हाण त्याच्यावर गेली व त्याने तिला मानून घेतले. तिच्यास लक्ष करण्याच्या इच्छेने त्याने त्यास मनस तिचा हात धरला. पण दुर्धरा त्याच्याचे ही मुलगी विषकाच्या होती. तिचा हात घेताना घेतानाच तिच्या दाम्नीतून विषासुल्ले तो तत्काळ मरण पावला.

अशा तऱ्हेने पर्वतकाच्या दिवस रथे संपल्या चंद्रगुप्ताला मिळाले.

त्याप्रमाणे स्वतः गादीवर त्याच्या जिव व राज्यकार भार घालून त्या चंद्रगुप्ताने मुलगाच्या जागेबाहेर कधी बांधा के नावा तुर्वात गेली समात.

किष्किंधाकांड

वालीच्या मरणाचे दुःख असताना होऊन त्याने विज्ञाप करून लागली. रामाकडे पाहून ती म्हणाली "रामा, त्या बाणाने मी वालीला परतोक पाठविलेस त्या बाणाने मलाही त्याच्याकडे पाठीव तो माझी तेथे बांध पाहता असेल, रामा मी त्याप्रमाणे सोनेच्या विरहाने तबळून झाला आहेस त्याप्रमाणे वालीला देखील विरहदुःख नाडा का होणार? आता मी केवळ भेत वतच आहे म्हणून मला मारण्याने तुला जी हत्तेचे पाप लागणार नाही."

त्याप्रमाणे विज्ञाप करीत असतानाच त्याने रामाचे सत्वने केले. नंतर सुमीवाला

ज्ञान करून वालीच्या उत्तराविषयी त्याला जातवण करून दिली, व क्रियाकर्म करण्याची सर्व जगायदारी त्याने लक्ष्यावर टाकली. लक्ष्यात राताराच्या सद्दीने पालखी आणविली. नंतर जगद व सुमीवाने मिळून त्याला पालखीत ठाविले व नदीकिन्यावर नेले त्याच्या पाठीपाठ त्याच्या सर्व स्त्रिया पण पालख्या होत्या. नदीच्या काठावर चांगलीशी जगा पाहून चिता खोली त्यावर वाळीक्या ठेविले आणि अंगवाने विविधत त्याला अग्नि दिला.

तदनंतर हनुमान रामाला म्हणाला- "आपण आता किष्किंधानगरात खरे

आणि सुग्रीवाचा राज्याभिषेक करावा.”
“हनुमाना, बडिल्यांच्या आज्ञेमुळे मी
शहरात जाऊ शकत नाही. चौदा वर्षे मला
हे व्रत पाळावयाचे आहे. आमाठी तुम्ही
सर्व मिळून त्या सर्वांना किष्किंधेत घेऊन
जा, तेथे अथाविधि सुग्रीवाचा राज्याभिषेक
करा व अंगदाचाहि सुवराच पक्षाचा
अभिषेक करा. होय, अंगदाच्या बापाची
तशी इच्छा आहे. आता पावसाळा सुरू
होव आहे. तापलेत आम्ही अजूनही
पर्वतावर एकाच गुहेत राहातो. पावसाळा
संपताच सीतेच्या शोभाच्या तयारीला

लागण्याची सुग्रीवाला आठवण करून या.”
रामाच्या आज्ञेप्रमाणे किष्किंधा नगरात
गोठ्या भाटाने सुग्रीवाचा राज्याभिषेक झाला.
त्यावेळी हनुमान, आम्बुवान, नलनील
वगैरेंनी तोण्याच्या कक्षशांतून सस नद्यांचे
पाणी आणून त्याच अभिषेक केला. नंतर
सुग्रीवाने अंगदाचाहि सुवराच्याभिषेक मोठ्या
आनंदोत्साहाने केला.

तदनंतर सुग्रीव रामलक्ष्मणाकडे गेला.
त्यांना राज्याभिषेकाचा सोहळा कसा
आनंदाने व उत्साहाने पार पडला त्याचे
वर्णन करून सांगितले. प्रजेने नव्या राजाचे
कसे स्वागत केले वगैरे सर्व गोष्टी निवेदन
केल्या. मग रामाचा आशीर्वाद घेऊन तो
किष्किंधा नगरास गेला आणि आपली
बायको कसा हिचका सह झुलाने राहू
लागला.

सुग्रीवाचा निरोप घेऊन राम लक्ष्मण
धनुष्य पर्वतावर गेले. त्या पर्वतावर पुष्कळ
गुहा होत्या. त्यातील विशाल व मोठ्या
जशी एक गुहा पाहून ते दोघे तेथे राहू
लागले. त्या गुहेजवळूनच एक नदी
वाहात होती. पर्वताच्या उंचसल
प्रदेशावर नाना तऱ्हेची फळे वसलेले

पृष्ठ पसरलेले होते. अिकडे तिकडे विरमळ
पसरली होती. चारी बाजूची धन्यी कार
आल्हादकारक वाटत होती. रामाने पावसा-
ळ्याचे चार महिने, जाच पडतावर पाळविले.
वर्षासुतु संपत आल्यावर राम सुग्रीवाची
वाट पाहू लागला. कारण लक्ष्मणाच्या
जाला सुग्रीव सीतेच्या शोषार्थे राजाकी
मदत करण्यासाठी नेजार होता. पण
अजुत काही तशी विन्हे दिसली नाहीत.
वर्षाकाळ संपून शीतकाळाचा सुरुवात
झाली. तरी सुग्रीवाकडून काही नातमी
नाही, निरोप नाही, काही नाही. दिवसे
दिवस राम निराश होत चालला. लक्ष्मण
त्याला धीर देई, परंतु रामाच्या मनाचे
समाधान होत नसे.

इकडे सुग्रीव आपली बायको रुमा व
वालीची बायको तारा यांच्या सह आपले
दिवस भोग विवशित चालवीत होता.
राज्यकारभाराचे काम सुद्धा त्याने मंत्र्यावर
सोपविले होते. मग रामाच्या कामाची
त्याला कोटून आठवण राहणार न तो धी
गोष्ट धार विसरूनच गेला.

मारुतीला सुग्रीवाच्या जवळदारीची
करणा होती. तो सुग्रीवाला म्हणाला—

“सुग्रीवा, तुला राज्य मिळाले आहे. तुझ्या
ज्यूचे दगने झाले आहे. तुझ्या राज्यात
सर्वत्र शांतता नांदत आहे. परंतु तुझ्यावर
एक मोठी जबाबदारी आहे आणि ती तू
विसरला आहेस. रामाला पर्वत करण्याचे
तू वचन दिले आहेस आणि त्या कसेव्याला
नागणे दुष्टे करून आहे. राम तुझ्या
मवलीनी वाट पाहत आहे. त्याने अजून
सूचना दिली नाही. पण मला वाटते
त्याच्या फडून सूचना येण्याची वाट पाहणे
क्रांतपड आहे. आणि आपल्या शत्रूला
जगले पाहिले त्यातच संग्रहण आहे.”

Full Screen

127

X

◀

⌵

▶

62 / 80

हनुमानने सुचवित्यापरोवर सुमीवाने नीलाळा बोळावून सर्व सैन्य सज्ज काढ्यास सांगितले. नंतर अंगद व नलाळा बोळावून वावदान आदि बलाढ्य वानरांश आघाणल्या सेनेसह बोळावून आघाण्यास सांगितले.

इकडे शरद अहो अर्धा होऊन गेला तरी सुमीवाचा पत्ता नाही म्हणून राम चिंतित होता. एक दिवस लक्ष्मण शिष्याप्रमाणे सकाळी वठून रागातून पळते कुळे वेऊन आला तो राम अव्यंत दुःखी होऊन वसऱ्याचे स्थान पाहिले. त्यालाहि वाईट वाटले तरी त्याने रामाला धैर्य करून कार्य करण्या-

विषयी चार गोष्टी सांगितल्या. त्यावर राम म्हणाला "लक्ष्मणा, इतके दिवस कसे तरी दुःखाने भाऊविले. परंतु आतां हे दुःख बसला झाले आहे. चार यहीने होऊन गेले तरी अजून सुमीवाचा पत्ता नाही. त्याचे काम झाले. तो निर्मम झाला. आतां त्याला आपल्या शब्दांनी आठवण नाही. त्याला वाटत असेल राम कवय बापाने हाकिल दिलेला राज्यभूषण राजकुमार आहे. गनोमळ दिडतो आहे. त्यातून त्याच्या बायकोला रावण पळवून घेऊन गेला आहे. त्याची काय पर्वा करावची? पण ती ज्या प्रमाणे चालीला गारून राकले त्याप्रमाणे सुमीवाला सुद्धा गारून टाकीन. एवढेच नव्हे तर त्याला निर्वैरा करून टाकीन. लक्ष्मणा, तू सुमीवाकडे जा आणि त्याला आपल्या वचनाची जाणीव करून दे. त्याला सांग की जो आपले वचन पाळत नाही, जो प्रत्युपकार करीत नाही. अशा बाण्यांमधे रावाला काढले किंवा विघाडे सुद्धा शिवत नाहीत. जा! लक्ष्मणा, तू किष्किंधेला जाऊन जुला वोग्य वाटेला प्रमाणे सुमीवाला त्याच्या वचनाची आठवण करून दे."

जातोय

"तुंच त्याला राज्य मिळवून दिलेंस, तूच त्याची बायको त्याला परत मिळवून दिलीस, तरी सुद्धा तो जुला कसा विसरला? आतां अवघी योगविरासांत मग होऊन सर्व काही विसरून गेला आहे. असल्या राजाला खरे पाहशे राज्याभरून हुसकावून ठेवले पाहिजे. त्याची गव करून चालणार नाही. मी त्याला बालीक्या मार्गातून काढून आणल्या कामाळा अंगद व इतर सर्व बोर बोर वानरे आहेतच." असे म्हणत हनुमन्-राण वनरून लक्ष्मण सावतावाने वाडर पडला.

"लक्ष्मणा! जुला कोष बरा वास्त आहे. तेव्हा रागांत जाऊन तू एकाबनेळेस मिनवपसुद्धा काशीस, पण तसे करू नकोत. जरे, निजेंच एकदांन त्याला अपराध आहे. त्यासाठी त्याला मृत्युदण्ड देणे ठीक नाही. तू त्याला नीट समजावून सांग." रामाने लक्ष्मणाला शांत करीत म्हणले.

रामाने लक्ष्मणाला शांत करी केले तरी त्याचा राग कमी झालेला नव्हता. तो रागारागातून किष्किंधानगरीस गेला. पुढे करून ते त्याला सामोरे जाण्यास त्याचे लळ लाक होले पाहून तेथील

वानरांना वाटले की शत्रूच आला आहे. म्हणून ती त्याला मारण्यासाठी मोठ मोठी झाडे दपट लागली. पण लक्ष्मणाने त्यांच्याकडे रागारागाने वाहतांच तीं सर्व त्याला भिऊन पळून गेलीं. तेचबळात काही वावरांनी जाऊन सुमीवाला सूचना दिली. पण ताराची विश्वास करण्यांत गर्क झालेल्या सुमीवाने त्यांच्या बोलण्याने दुर्लक्ष केले.

सुमीवाच्या नण्यांनाहि लक्ष्मण नेत असल्याची खबर मिळाली. म्हणून बंधुदाका पुढे करून ते त्याला सामोरे जाण्यास निघाले. सरोसरन लक्ष्मण नेत असलेला

जातोय

त्यांना दिसला. ती कोपाने लाक झालेला होता. अंगदाला पाहून तो म्हणाला—
“अंगदा, सुग्रीवाला सांग की मी त्याची भेट घेण्यास आलो आहे.”

अंगद भीतभीतच सुग्रीवाकडे गेला. प्रथम माता माता व नंतर सुग्रीव दोघांना बंदन करून त्यांना लक्ष्मणांना निरोप सांगितला. त्यानेही सुद्धा सुग्रीव भुवर्तिन होता. त्यामुळे त्याने अंगदाच्या पोळण्याकडे लक्ष दिले नाही. परंतु बोळ्याच वेळांत बाहेर आरडा ओरड सुरू झाली. ती ऐकून मात्र सुग्रीव खारकच सावच झाला.

सांगणे

अंगद, हल आणि ममाल बांवाच्या सुग्रीवाच्या धन्यांतोडर पुन्हा सुग्रीवाची भेट घेण्यासाठी गेला. धावेळी त्याची धुवी धाडी कमी झालेली दिसली. अंगदाने बेटां मागितले की लक्ष्मण भेटावयास आला आहे तेव्हा त्याला बघले की ती काही रिकाम्या हाताने आला नसणार आणि व्यातून तो रागावलेला आहे. म्हणजे नकोच तो धनुष्यबाण घेऊन आला नसणार. म्हणजे आता काही त्याची धडधड नाही. तेव्हा तो आपल्या मंत्र्यांना म्हणाला—

“माझ्या हातून काहीहि अपराध झाला नसताना हा लक्ष्मण माझ्यावर कां शंकावला आहे! माझी बाहाडी तर कोणी लक्ष्मणांना केेली नसेल! काहीहि करून त्याच्या रागाने कारण ओळखून काढले पाहिजे. मला रागलक्षणांनी भीति वाडते, असे नाही. पण मित्राच्या रागाचे कारण तर समजले पाहिजे ना! त्याच्या उपकाराची वारपेट कळणे मला तरी शक्य नाही.”

सुग्रीवाचे हे बेकिक्कीर उत्तर मावतीला सुद्धाच आवडले नाही. तो म्हणाला—

“राजा, राम आपल्यावर रागावला असेल तर त्यात काय चूक आहे! आपल्याला

Full screen

127

66 / 80

२०. इग्वाजचा धवधवा

आपल्या शब्दाची आठवण नाही. मग प्रायश्चित्त ते शोधलेच पाहिजे. रामाने लुङ्गावर ते उपकार केले आहेत ते तू विसरलास. आपल्या चांगुलपणामुळे रामाने आजवर गप केली. एण लक्षांत ठेव. जर का नेहमीच तू आपल्या फर्क्याला जागला नाहीस तर हे किंकिचेचे राज्य हे वैभव किंहुना स्वतःचा प्राणदेखील गमावून बसशील. सडा सांगाबयाचें तें मी सांगितलें. पुढें तूं व जुझे नशीच."

एवढ्यांत लक्ष्मण सुग्रीवाच्या दाव्यांत येऊन पोहोचला. सुग्रीवाला लक्ष्मण समोर येण्याची भीति वाटल्याने त्याने तारालाच पुढे पाठविले.

"बोणाकडून वपराव घडला काय! क्षमा असावी." तारा म्हणाली.

"सुग्रीव सर्व कांहीं विसरून गेला आहेसे दिसते." लक्ष्मण म्हणाला.

लक्ष्मणाचा क्रोध शांत करीत व त्याला आंतमज्जे बोलवून नेत तारा म्हणाली— "सुग्रीव आपले कर्तव्य विसरला नाही. त्याने तिरतिराळ्या ठिकाणाहून आपापल्या सैन्यासह मोठमोठ्या वानर रावाना बोलविले आहे. शोड्याच दिवसांत ते येतील."

आत गेल्याचरोबर निघत चूर असलेला सुग्रीव त्याला विसला. स्वावरोबर लक्ष्मणाच्या रक्तपायाची आग मस्तकास गेली. तो म्हणाला— "सुग्रीवा! तू मित्राला फसविले आहेस. वालीची काय अवस्था झाली, माहीत आहे ना! जुळा मुढां तोच रस्ता घराबा लागेल लक्षांत ठेव, नाही तर कामाळा लाग."

इग्वाज नदी बांदीलच्या दक्षिण घटारावरून पश्चिमेकडून पूर्वेकडे बहात जाते व आठवें येलांच्या मनासमोर 'परना' नांवाच्या नदीला मिळते. ह्या नदीला जनेक धबधबे आहेत. त्यांत इग्वाज नांवाचा धबधबा सर्वांत मोठा असून अजेंटाईन प्रांतात फारच सीमेपासून १२ मैलांच्या अंतरावर आहे.

ह्या पूर्वीच्या प्रवाहावर देखील नदीचे तीन चार धबधबे आहेत त्यामुळे आणखी एक प्रवाह होऊन ती पुन्हा मूळ प्रवाहास मिळतो. हा प्रवाह १८० फुटावरून खाली पडतो. नदी एके ठिकाणी ७६० फुटावरून खाली पडते.

पावसाळ्यांत ह्या धबधब्याची रुंदी १३००० फुटाहून देखील अधिक होते. तेव्हा जगातील प्रसिद्ध नाचगारा व विहकटोरिया धबधबे झाल्या समोर जगदीच ल्हान वाट लागले तर त्यांत नवल काय!

